

**Archeologisch onderzoek
Bos Nieuw Wulven,
gemeenten Houten en Bunnik**

Bureauonderzoek

GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 295

Archeologisch onderzoek Bos Nieuw Wulven, gemeenten Houten en Bunnik

Bureauonderzoek

Grontmij Archeologische Rapporten 295

Definitief

ISSN 1573-5710

Opdrachtgever:
Dienst Landelijk Gebied

Grontmij Nederland bv
Houten, 13 juli 2006

Verantwoording

Titel : Archeologisch onderzoek
Bos Nieuw Wulven,
Bos Nieuw Wulven,

gemeente Houten en Bunnik

Bureauonderzoek

Grontmij Archeologische Rapporten 295

Projectnummer : 207026

Referentienummer : 13/99069821/HJ

Revisie : D1

Datum : 13 juli 2006

Auteur(s) : mevrouw drs. H. Jansen en mevrouw L.M. de Haan

E-mail adres : hanneke.jansen@grontmij.nl

Gecontroleerd door : de heer drs. J. van der Roest

Paraaf gecontroleerd :

Goedgekeurd door : de heer ir. P.B.J.M. Oude Boerrigter

Paraaf goedgekeurd :

Contact : De Molen 48
3994 DB Houten
Postbus 119
3990 DC Houten
T +31 30 634 47 00
F +31 30 637 94 15
archeologie@grontmij.nl
www.grontmij.nl

Administratieve gegevens

Datum opdracht : 30 maart 2006

Datum concept : 19 mei 2006

Opdrachtgever : Dienst Landelijk Gebied

Uitvoerder : Grontmij Nederland bv
Mevrouw drs. H. Jansen

Bevoegd gezag : Gemeente Houten en Bunnik

**Overkoepelend
bevoegd gezag** : Provincie Utrecht
drs. R.S. Kok
provinciaal-archeoloog

Locatie : provincie : Utrecht
(bijlage 1) plaats : Houten en Bunnik
gemeente : Houten en Bunnik
toponiem : Bos Nieuw Wulven
RD-coördinaten : NW X: 139.210 Y: 451.507
NO X: 139.941 Y: 451.532
ZO X: 141.228 Y: 450.594
ZW X: 139.705 Y: 450.285
kaartblad : 32C Zeist en 31H Utrecht
afm. plangebied : ca. 75 ha

Archis II : CIS-code : 17359

Inhoudsopgave

1	Inleiding	6
1.1	Algemeen	6
1.2	Beleidskader	6
1.3	Doelstelling.....	7
2	Bureauonderzoek	8
2.1	Werkwijze	8
2.2	Geologie en bodem	8
2.2.1	Afzettingen in de ondergrond	8
2.2.2	Afzettingen van Gorkum	9
2.2.3	Afzettingen van Tiel	9
2.2.4	Stroomgordels	10
2.2.5	Bodem	11
2.3	Bewoningsgeschiedenis	11
2.3.1	Oudste bewoning	11
2.3.2	IJzertijd	12
2.3.3	Romeinse tijd	12
2.3.4	Limesweg	14
2.3.5	Middeleeuwen	15
2.3.6	Nieuwe Tijd	16
2.4	Archeologie	17
2.4.1	Archis II en AMK	17
2.4.2	IKAW	19
2.4.3	CHS	19
2.4.4	Voorgaand onderzoek	20
2.5	Archeologische verwachting	21
2.5.1	Neolithicum en Bronstijd	21
2.5.2	IJzertijd	21
2.5.3	Romeinse Tijd	21
2.5.4	Middeleeuwen	22
2.5.5	Nieuwe Tijd	22
2.6	Aanbevelingen	22
3	Evaluatie	25
3.1	Samenvatting en conclusie	25
	Literatuur en bronnen	27
	Verklarende woordenlijst	30

Bijlage 1
Ligging plangebied op topografische kaart

Bijlage 2
Stroomgordels rondom plangebied

Bijlage 3
Uitsnede Bodemkaart

Bijlage 4
Tracé Limesweg

Bijlage 5
Trace Limesweg onderzoek RAAP

Bijlage 6
Archeologische basiskaart

Bijlage 7
Fosfaatvlekken in het Kromme Rijngebied

Bijlage 8
Plangebied met tracé limesweg

Bijlage 9
Voorstel locatie boringen en proefsleuf

1 Inleiding

1.1 Algemeen

Dienst Landelijk Gebied is voornemens Bos Nieuw Wulven ten noorden van Houten te gaan herinrichten (bijlage 1). Dit is een deelproject van het landinrichtingsplan Groenraven-Oost. Voor de herinrichting is een Bosplan opgesteld waarmee het gebied in vijf bosgebieden met verschillende karakters verdeeld zal gaan worden¹. Tevens zullen enkele recreatieve verbindingen worden gerealiseerd (fietspaden en een ruiterverbinding), waterlopen worden verbreed, en waterpartijen zullen worden gegraven (waaronder poelen en een moeraszone). De met deze aanleg gepaard gaande grondwerkzaamheden kunnen een directe bedreiging vormen voor eventueel in de grond aanwezige archeologische waarden. Voor de realisatie van het plan is het onder andere noodzakelijk een aanlegvergunning aan te vragen bij de gemeenten Houten en Bunnik. Voor aanvang van de werkzaamheden is het daarbij vereist dat de archeologische waarden binnen het plangebied in kaart worden gebracht. Dienst Landelijk Gebied heeft daaropvolgend Grontmij Nederland bv opdracht gegeven een archeologisch bureauonderzoek uit te voeren.

Het plangebied, totaal circa 75 ha, bevindt zich in de Houtense Vlakte, tussen het fort Vechten en Houten, op de grens van de gemeente Houten en de gemeente Bunnik. Het plangebied wordt begrensd door de watergang Mastwetering in het noordwesten, waarna het trapsgewijs afloopt tot aan de Rijsbruggerweg in het oosten. In het zuiden wordt het plangebied begrensd door de Rondweg en in het westen door de spoorlijn tussen Utrecht en 's-Hertogenbosch. Het westelijke deel van het plangebied is voornamelijk in gebruik als loofbos en het oostelijke deel is voornamelijk in gebruik als grasland. Ten noorden van het 19^e-eeuwse fort Vechten en de autosnelweg A12 loopt de Kromme Rijn. In de Romeinse Tijd heeft deze als grens gediend van het Romeinse Rijk.

1.2 Beleidskader

In aanvulling op het nationale beleid zoals het voor een groot deel is vastgesteld door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) heeft de Provincie Utrecht haar eigen beleid. Het provinciaal beleid ten aanzien van de archeologische monumentenzorg (AMZ) is vastgelegd in het Cultuurprogramma 2005-2008. Centrale doelstelling van het provinciale erfgoedbeleid is 'behoud door ontwikkeling' van cultuurhistorische waarden. Behoud door ontwikkeling is ook vastgelegd in de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS), zoals is beschreven in de notitie 'Niet van Gisteren' en de eindpublicatie 'Cultuurhistorische Atlas van de provincie Utrecht'. Het in de CHS geformuleerde doel voor cultureel erfgoed is het veiligstellen en versterken van samenhangende cultuurhistorisch waardevolle structuren en objecten in hun context. Dit moet onder andere worden bereikt door vroegtijdige sturing in ruimtelijke plannen. Doordat de CHS is verankerd in het Streekplan Utrecht 2005-2015 heeft de provincie hier een richtinggevend instrument mee in handen.

In 2004 is door de gemeente Houten de nota 'Gekoesterd erfgoed' uitgebracht². Hierin staat het beleidskader voor het (gebouwd) cultureel erfgoed in Houten tot 2009 beschreven. Met deze nota wil de gemeente onder andere aangeven dat het 'streeft naar een actief en geïntegreerd

---

¹ Hermens *et al.* 2006.

² Loomans 2004.

beleid ten aanzien van archeologische waarden en wil ze met haar archeologie beleid aansluiten op het verdrag van Valletta'.³ De gemeente Bunnik voert vooralsnog geen eigen archeologie beleid.

1.3 Doelstelling

Doel van het archeologisch onderzoek is het in kaart brengen van de te verwachten archeologische waarden. Hiervoor wordt een bureauonderzoek uitgevoerd, waarbij een specifiek verwachtingsmodel wordt opgesteld. Op basis van dit verwachtingsmodel kan een advies worden uitgebracht over de noodzaak van eventueel archeologisch vervolgonderzoek waarmee de opgestelde verwachting van het bureauonderzoek getoetst kan worden en indien dit het geval is, uit welke stappen dit zou moeten bestaan.

---

³ Loomans 2004, 42.

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Bij het bureauonderzoek is gekeken naar voor het plangebied relevante gegevens met betrekking tot de archeologie. Tijdens het bureauonderzoek zijn de volgende werkzaamheden verricht:

- het bestuderen van bodemkaarten en van geologische, geomorfologische, topografische en historische kaarten;
- het nader inventariseren van archeologische gegevens in het archeologisch informatie systeem Archis II, de Archeologische Monumentenkaart (AMK), de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) en de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Utrecht;
- het raadplegen van het Kennis Infrastructuur Cultuurhistorie (KICH);
- het raadplegen van overige relevante literatuur en informatie.

In de navolgende paragrafen worden eerst de geologie en bodemopbouw van het plangebied beschreven. Daarbij wordt het bijbehorende landschap beschreven en wat dit betekent voor de archeologie. Daarnaast zullen in dit hoofdstuk de al bekende archeologische waarden van het plangebied en de directe omgeving ervan worden besproken. Op basis van de gegevens van zowel de geologische en bodemkundige opbouw als van de bekende archeologische waarden zal het hoofdstuk afgesloten worden met een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied.

2.2 Geologie en bodem

2.2.1 Afzettingen in ondergrond

De laat-pleistocene fluviatiele afzettingen in de ondergrond behoren tot de Formatie van Kreftenheye.⁴ Dit zijn, in breder verband gezien, de afzettingen in het stroomgebied van de Rijn en in mindere mate van de Maas.

Tabel 2.1 *Indeling van het Laat Pleistoceen en Holoceen*

Geologisch tijdvak	Chronostratigrafie	Datering in jaren v.Chr.
Laat-Holoceen	Subatlanticum	1.100 - heden
Midden-Holoceen	Subboreaal Atlanticum	3.800 – 1.100 7.000 – 3.800
Vroeg-Holoceen	Boreaal Preboreaal	8.000 – 7.000 9.000 – 8.000
Pleistoceen	Laat-Weichselien	120.000 – 9.000

⁴ Van de Meene *et al.* 1988, 33.

2.2.2 Afzettingen van Gorkum

Na het einde van de Laatste IJstijd, circa 10.000 jaar geleden, stijgt de zeespiegel door de smeltende ijskappen. Hierdoor dringt de zee steeds vaker en dieper het land in. Aan het begin van het Atlanticum bestaat er echter nog een betrekkelijk stabiel rivierpatroon waardoor zich ongestoord veen kon gaan ontwikkelen. Hierna ontstaan in het westelijk deel van Nederland de zogenaamde primariene afzettingen, dit betekent dat deze afzettingen wel onder invloed van de verhoging van de zeespiegel staan, maar dat mariene afzettingen zelf ontbreken. De invloed van de zee vindt plaats in fasen, de transgressie- en regressiefasen. Tijdens een transgressiefase is er sprake van een verhoogde zeeactiviteit en vindt er sedimentatie van de rivieren plaats in het primariene gebied⁵. Het riviergeulenpatroon vertoont daarbij een sterke neiging om zich te verleggen. Tijdens een regressiefase is er sprake van een verminderde invloed van de zee en is er ook meer rust in het riviereengebied zodat er meer ruimte voor veengroei is. Primariene afzettingen worden gekarakteriseerd door de afwisseling van klei- en veenlagen.

Tabel 2.2 Indeling van de Afzettingen van Gorkum

Fase	Datering in jaren v.Chr.	Archeologische periode
Gorkum IV	2.700 - 2.000	Laat-Neolithicum
Gorkum III	3.300 - 2.700	Midden-Neolithicum
Gorkum II	4.300 - 3.300	Vroeg-Neolithicum
Gorkum I	6.000 - 4.300	Mesolithicum

Het holocene pakket is opgebouwd uit rivierafzettingen van zand en klei die vertand zijn met soms heel dikke lagen veen. Dit wordt veroorzaakt als stroomstelsels van rivieren door een veengebied liepen waarbij dan sedimentatie en veenvorming in hetzelfde tempo plaatsvond. De kleiafzettingen worden gerekend tot de Afzettingen van Gorkum als onderdeel van de Formatie van Echteld. Het veen wordt gerekend tot het Hollandveen als onderdeel van de Formatie van Naaldwijk.

2.2.3 Afzettingen van Tiel

Vanaf het Late Subboreaal breidt het veen zich uit over een groot oppervlak. Dit betreft voornamelijk bosveen, vooral van Els, wat ten koste ging van het rietveen en gyttja. Door de lage rivieractiviteit, veroorzaakt door een regressieve fase van de zee, kon dit ook lang doorgaan. Pas rond 800 v.Chr. gaan de rivieren zich weer roeren onder invloed van een transgressie periode en ontstaan de Afzettingen van Tiel die, evenals de Afzettingen van Gorkum, in verschillende fasen zijn te onderscheiden. Deze fasen zijn van elkaar gescheiden door stilstand in de sedimentatie. Dit is eventueel te herkennen aan de hand van het voorkomen van vegetatieniveaus tussen de pakketten komklei van de Afzettingen van Tiel. Deze zogenaamde laklagen wijzen op langere periodes waarin vegetatie zich heeft kunnen ontwikkelen en menselijke bewoning mogelijk was. Ze komen echter niet altijd en overal duidelijk voor.

Tijdens het Subatlanticum neemt de zeespiegelrijzing af en ontstaat er een meer natuurlijk evenwicht. Dunne lagen van klei (komklei), kunnen daardoor direct achter de oeverwallen worden afgezet.

⁵ Verbraeck 1970, 55.

Tabel 2.3 Indeling van de Afzettingen van Tiel

Fase	datering	archeologische periode
Tiel III	800 n.Chr. - en later	Karolingisch & Vroeg Middeleeuws
Tiel II	250 n.Chr. - 600 n.Chr.	Post Romeins
Tiel I	600 v.Chr. - 100 v.Chr.	Late IJzertijd
Tiel 0	1.500 v.Chr. - 1.000 v.Chr.	Bronstijd

Lithologisch gezien komt de samenstelling van de Afzettingen van Tiel overeen met die van de Afzettingen van Gorkum⁶. De stroomgordel-afzettingen zijn veelal opgebouwd uit grofkorrelig, soms grindhoudend zand en zijn in het algemeen wat grover dan de stroomgordels uit de Gorkumfasen. In het veld zijn de afzettingen vaak moeilijk van elkaar te onderscheiden.

2.2.4 Stroomgordels

In het oostelijke deel van het plangebied, ten westen van de Rijsbruggerweg, loopt de Stroomgordel van Houten (Berendsen nr. 74)⁷. De stroomgordel loopt met een bocht via de oostelijke zijde langs het plangebied (bijlage 2). Ten noordwesten van het plangebied loopt de Stroomgordel van Oudwulvenbroek (Berendsen nr. 138). Beide stroomgordels behoren tot het grotere riviersysteem van Utrecht. In het uiterste zuidwesten raakt het plangebied nog de Stroomgordel van Jutphaas (Berendsen nr. 78). Dit is de benedenstroomse voortzetting van de Stroomgordel van Houten, maar de Stroomgordel van Jutphaas behoort tot het riviersysteem van Linschoten. De Stroomgordel van Jutphaas is later geërodeerd door de Hollandse IJssel (riviersysteem van Krimpen).

Tabel 2.4 Ouderdom van de stroomgordels in jaren BP (Before Present) ⁸

Stroomgordel	C14 ouderdom			Gecal. ouderdom			Riviersysteem
	begin	eind	bestaan	begin	eind	bestaan	
Houten	3795	2560	1235	4148	2736	1412	Utrecht
Oudwulvenbroek	2930	1915	1015	3070	1851	1219	Utrecht
Jutphaas	3795	2715	1080	4148	2784	1364	Linschoten

Bovenstaande tabel laat zien dat de Stroomgordels van Houten en Jutphaas actief waren gedurende de perioden vanaf het Laat-Neolithicum/Vroege Bronstijd tot en met de IJzertijd en de Stroomgordel van Oudwulvenbroek actief was gedurende de periode vanaf de Bronstijd tot en met de Romeinse Tijd (vergelijk tabel 2.5).

Alleen van het westelijke deel van het plangebied bestaat een geologische kaart⁹. Hierop staat aangegeven dat het zuidelijke deel van het plangebied bestaat uit komafzettingen (Afzettingen van Tiel) op Hollandveen (kaartenheid F0k). Ten noorden van de Zijlgraaf, parallel hieraan, loopt een strook met oeverafzettingen en oeverafzettingen op komafzettingen (Afzettingen van Tiel) op Hollandveen (kaartenheid F0g). Ten noorden van deze afzettingen liggen oeverafzettingen op komafzettingen (Afzettingen van Tiel) op komafzettingen (Afzettingen van Gorkum) eventueel met een Hollandveen-inschakeling, op Hollandveen (kaartenheid Fb2g).

⁶ Van de Meene *et al.* 1988, 47.

⁷ Berendsen en Stouthamer 2001, 209; addendum 1.

⁸ Naar Berendsen en Stouthamer 2001, appendix 4.

⁹ Geologische kaart van Nederland, Blad 31 Oost Utrecht.

2.2.5 Bodem

De bodem binnen het gehele plangebied valt volgens de Bodemkaart binnen de groep van de rivierkleigronden¹⁰. In het westen bestaat de bodem uit kalkloze poldervaaggronden (kaartenheid Rn44C) uit zware klei. Oostelijker bestaat de bodem uit (zware) zavel en lichte klei (kaartenheden Rn67C/Rn94C). In het oostelijke deel van het plangebied, op de Houtense stroomrug, komen kalkloze en kalkhoudende ooivaaggronden voor welke bestaan uit zware zavel en lichte klei (kaartenheid Rd90A en Rd90C).

Het gebied waarbinnen het plangebied ligt heeft meerdere grondwatertrappen (Gwt's). Het westelijke deel heeft een Gwt III (behorend tot kaartenheid Rn44C). Het oostelijke deel heeft een Gwt VI en VII. Voor het westelijk deel betekent dit dat mogelijk aanwezig organisch archeologisch materiaal in de bodem tussen de 80 en 120 cm -mv relatief goed geconserveerd is. Voor het oostelijk deel is dit slechts tot 120 cm -mv relatief goed geconserveerd.

2.3 Bewoningsgeschiedenis

Het Westelijk- en Midden-Nederlandse rivierengebied werd voor de bedijkingen door het water gedomineerd¹¹. Lange tijd waren grote delen van het achterland van het rivierengebied onbewoond gebleven. Het moerassige karakter en de frequente overstromingen door de rivieren maakten het gebied minder geschikt voor bewoning. Aan de andere kant kende het rivierengebied juist ook condities, die het tot een aantrekkelijk vestigingsgebied maakten. Door de overstromingen was er volop vruchtbare grond aanwezig en het vele water bood mogelijkheden voor visserij en transport. De mensen waren daarbij aangewezen op de natuurlijk hoger gelegen delen in het landschap, zoals rivierduinen en stroomruggen.

2.3.1 Oudste bewoning

De huidige Kromme Rijn begint zich 3.000 jaar v.Chr. als hoofdstroom van de Rijn te ontwikkelen.¹² De bevolking concentreert zich op de hoger gelegen gronden langs de oevers en de oeverwallen van de Kromme Rijn en op stroomruggen die oudere riviertakken hebben achtergelaten.

Tabel 2.5 *Overzicht van archeologische perioden*¹³

Periode	Datering
Nieuwe Tijd	1500 - heden
Late Middeleeuwen	1050 - 1500 n.Chr.
Vroege Middeleeuwen	450 - 1050 n.Chr.
Romeinse Tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
IJzertijd	800 v.Chr. - 12 v.Chr.
Bronstijd	1.900 v.Chr. - 800 v.Chr.
Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	5.300 v.Chr. - 1.900 v.Chr.
Mesolithicum (Midden Steentijd)	7.100 v.Chr. - 4.000 v.Chr.
Laat Paleolithicum (Late Oude Steentijd)	tot 7.100 v.Chr.

Vondsten bij Schalkwijk en Wijk bij Duurstede hebben aangetoond dat de stroomruggen en oeverwallen in het Kromme Rijngebied al in het Neolithicum en de Bronstijd bewoond waren¹⁴. Deze vroegste bewoners hadden een nomadisch bestaan en leefden van de jacht en visserij.

¹⁰ Bodemkaart van Nederland, Blad 31 Oost Utrecht en Blad 32 West Amersfoort

¹¹ Harbers 1981, 37-39.

¹² Blijdestein 2005, 119.

¹³ Bij de dateringen worden Lanting & Van der Plicht (1996, 2000 en 2002) gevolgd.

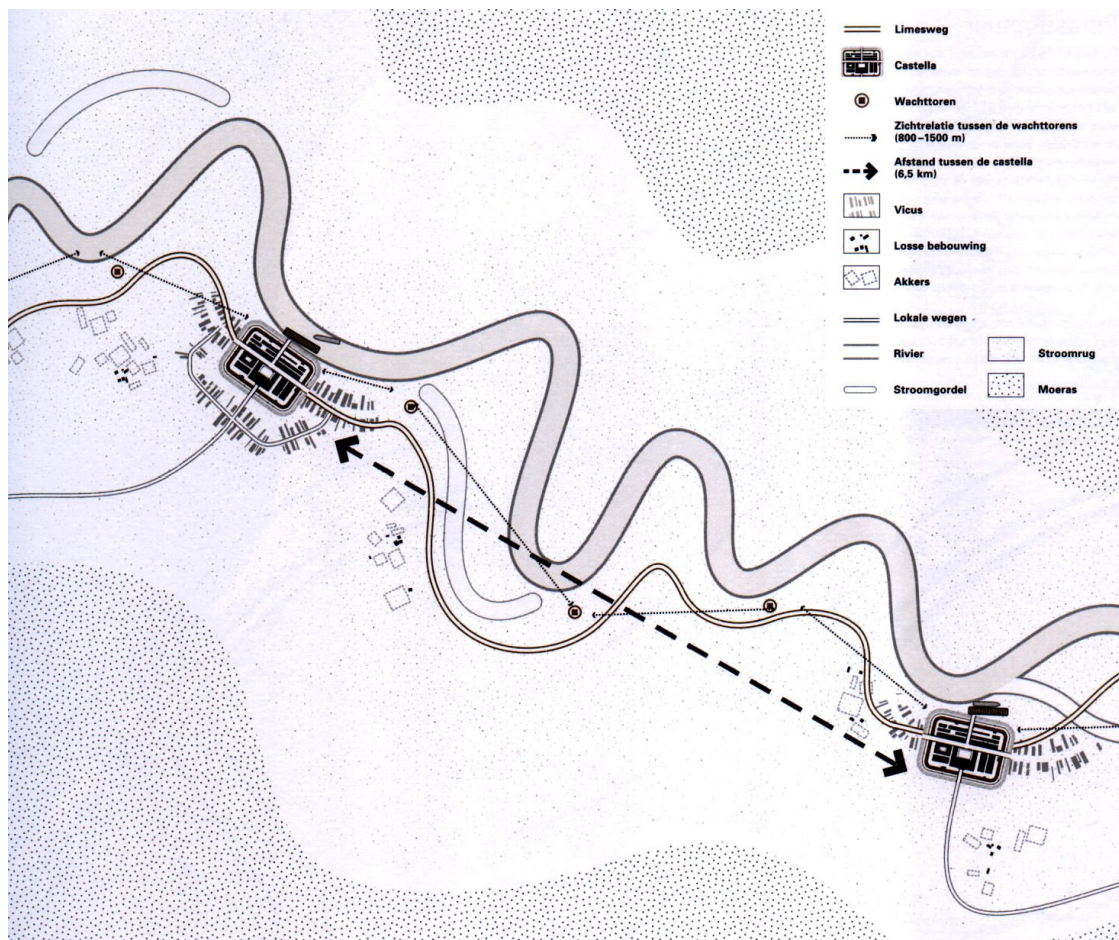
¹⁴ Smits 1988, 17.

2.3.2 IJzertijd

Ook in de IJzertijd waren vooral de hoger gelegen gronden bewoond. Op de Houtense stroomrug bevinden zich enkele vindplaatsen uit deze periode¹⁵. Geleidelijk aan werd het gebied intensiever en voor langer achtereenvolgende tijd bewoond. De bewoners leefden van jacht, visserij en veeteelt. Handel, nijverheid en landbouw bevonden zich nog in een primitief stadium¹⁶.

2.3.3 Romeinse tijd

In 12 v.Chr. veroverden Romeinse legioenen de zuidelijke helft van Nederland. Na vergeefse pogingen om verder noordwaarts door te dringen in het Germaanse gebied, legden ze omstreeks 100 n.Chr. een grensverdediging aan langs de loop van de Rijn¹⁷. Sinds de 4^e eeuw is deze grens door de Romeinen zelf als 'limes' aangeduid, wat oorspronkelijk een pad tussen percelen betekent. Daarvan afgeleid is de betekenis van grens en meer algemeen ook die van een weg.

Figuur 2.1 Het limessysteem langs de zuidzijde van de Rijn. Bron: Colenbrander 2005, 85.

Direct ten zuiden van de oever stond op geregelde afstand een castellum met daartussen wachttorens en wegen om de grens te kunnen verdedigen. Kleinere militaire posten zijn voornamelijk alleen in Leidsche Rijn gevonden, maar vermoed wordt dat ze ook in de buurt van Houten liggen¹⁸. De grensweg verbond de castella en de wachttorens onderling met elkaar. Bij

¹⁵ Blijdenstijn 2005, 118.

¹⁶ Smits 1988, 17.

¹⁷ Bloemers 2005, 21.

¹⁸ Blijdenstijn 2005, 33-35.

de castella ontstonden kampdorpen en werden grafvelden aangelegd. In de kampdorpen waren concentraties van ambacht en handel aanwezig. In het achterland zijn ook resten gevonden van agrarische nederzettingen die (gedeeltelijk) produceerden voor het militaire apparaat. Daarnaast zijn overblijfselen gevonden van heiligdommen, offerplaatsen en van begraafplaatsen van burgers en soldaten. De breedte van dit achterland is afhankelijk van de mogelijkheden voor bewoning. Op enkele plekken is de invloed van de limes op het bewoningspatroon tot zeker 10 kilometer ten zuiden van de Rijn aantoonbaar¹⁹.

Ten noorden van het plangebied ligt het castellum Fectio (figuur 2.2). Fectio lag op het punt waar omstreeks het begin van de jaartelling de Utrechtse Vecht van de Rijn aftakte (bijlage 4B). In het huidige landschap is dit de plek ten oosten van het 19^e-eeuwse fort, ter plaatse van een boomgaard. Het castellum moet kort na de jaartelling op dit strategische punt zijn aangelegd als bevoorradingspunt²⁰. Nadat keizer Claudius in 47 n.Chr. had besloten dat de Rijn de noordgrens van het Romeinse Rijk zou worden, veranderde de aard van de nederzetting en werd het een garnizoensplaats.

Figuur 2.2 Ligging castellum Fectio en fort Vechten met de mogelijke tracés van de Romeinse wegen en de oude meanders van de Kromme Rijn. Bron: Blijdenstijn 2005, 37. Het plangebied bevindt zich ten zuiden van de restgeul van de Rijnarm.

Het castellum heeft meerdere bouwfases gekend. In de oudste fase bestond het castellum uit een wal van aarde en hout met een spitsgracht. Vanaf het begin van de 2^e eeuw, nadat het Tiende Legioen vanuit Nijmegen naar het Donaugebied was overgeplaatst en niet meer volledig werd vervangen, werd fort Fectio het belangrijkste legerkamp van Nederland²¹. Nadat het fort meerdere malen was herbouwd werd het in de tweede helft van de 2^e eeuw in steen opgetrokken.²²

¹⁹ Blijdenstijn 2005, 36.

²⁰ Hensing, *et al.* 1997, 63.

²¹ Hensing *et al.* 1997, 66.

²² Van Dockum 1997, 55.

2.3.4 Limesweg

Uit de 1^e eeuw n.Chr. zijn nog geen sporen van wegen tussen de castella teruggevonden. Waarschijnlijk werden er in de eerste decennia na de jaartelling nog geen wegen aangelegd, maar werd een kaalgekapte strook op de zuidoever van de Rijn als weg gebruikt²³. Aan het eind van de 1^e eeuw n.Chr. werd begonnen met de aanleg van een degelijk gefundeerde en met grind geplaveide weg. Bij Leidsche Rijn en Woerden zijn restanten hiervan aangetroffen (bijlage 4). Tijdens het onderzoek in Leidsche Rijn zijn meerdere fasen van de limesweg onderscheiden. In de eerste fase bestond de weg uit een dunne laag grind en bestond er een ondiepe greppel op het zuidtalud van de weg²⁴. In de tweede fase is de weg uitgebreid en wordt deze aan de zuidzijde begrensd door een diepe, brede bermgreppel. In de laatste fase heeft de weg een maximale breedte van 10 m en loopt er langs de zuidzijde op 5 m afstand een bermgreppel. De zone tussen de bermgreppel en het talud van de weg is gebruikt voor vee, zoals hoefdrukken hebben aangetoond.

Over de loop van het tracé rond Houten kunnen nog geen definitieve uitspraken worden gedaan. De oudste verbindingswegen in het Kromme Rijngebied volgden over het algemeen de stroomruggen²⁵. De stroomruggen en de oeverwallen waren echter bochtig waardoor de bochten moesten worden afgesneden en zijrivieren overbrugd. In het Utrechts rivierengebied is de weg in het algemeen aangelegd op de hoger gelegen delen in het landschap, waar de kans op overstromingen het kleinst was²⁶. Bij Wijk bij Duurstede heeft de weg zich waarschijnlijk gesplitst in een noordelijk en een zuidelijk tracédeel, die bij Fectio weer bij elkaar komen. Het noordelijke tracé volgt grotendeels de Kromme Rijn. Het zuidelijke tracé loopt vermoedelijk ergens tussen de moderne boerderij De Mast aan de Mastwetering en het fort Vechten. Ter plekke van deze wetering heeft vermoedelijk een restgeul van de Rijnarm gelopen. Waarschijnlijk heeft het zuidelijke tracé vanaf Fectio de stroomrug gevolgd en liep de weg westelijk langs de Rijsbruggerweg (bijlage 5). Of de Romeinen deze bocht, en dus de extra kilometers, voor lief namen of dat ze een gedeelte ervan hebben afgesneden is niet bekend. Wanneer de limesweg daadwerkelijk ten westen van de Rietsloot heeft gelegen op de plek waar deze wordt vermoed, dan betekent dit dat er zich resten van de limes in het oostelijke deel van het plangebied zouden kunnen bevinden. Uniek voor het deel van de limes in het Utrechtse Kromme en Oude Rijngebied is namelijk de zeer goede conservering van de bodemsporen in het natte klei- en veengebied, dankzij het afdekkende kleipakket en de hoge grondwaterstanden²⁷. Plaatselijk kunnen ze door verleggingen van de rivierloop echter helemaal zijn verspoeld.

In de loop van de 2^e eeuw hadden de oorspronkelijke bewoners in het Kromme Rijngebied op het gebied van landbouw betere technieken overgenomen van de Romeinen. Een belangrijke Romeinse vernieuwing was de introductie van het boerenbedrijf volgens het model van de Romeinse villa²⁸. Dit waren complexen van gebouwen, weilanden, velden en akkers die werden beheerd vanuit een centrale hereboerderij die, in tegenstelling tot de inheemse houten en lemen boerderijen, waren opgetrokken in steen. Villa's werden vaak opgericht door veteranen van het Romeinse leger. Na 25 dienstjaren kreeg een soldaat eervol en kon met het opgespaarde soldij zich op iedere willekeurige plek gaan vestigen²⁹. Zo'n villa kon dan productie gaan leveren die direct ten goede kwam aan het leger en het castellum. Vlakbij de middeleeuwse N.H. kerk in de oude kern van Houten stond zo'n hereboerderij van een villa.

²³ IJtsma, Graafstal en Langeveld 2004, 187.

²⁴ IJtsma, Graafstal en Langeveld 2004, 187.

²⁵ Smits 1988, 51.

²⁶ Jansen en De Kort 2004, 21.

²⁷ Blijdenstijn 2005, 33.

²⁸ Smits 1988, 20.

²⁹ Hessing, *et al.* 1997, 65.

Onder invloed van gunstige economische omstandigheden nam de bevolking en het aantal nederzettingen gedurende de tweede eeuw toe. Rond de forten en villa's ontstonden nieuwe nederzettingen. Men vermoedt dat bij Houten een centrum lag van regionale aard, met onder andere de nederzettingen Tiellandt, Wulver en Doornkade³⁰. Vanuit de villa in Houten zullen er heel waarschijnlijk contacten onderhouden zijn met het castellum Fectio en de castella in Utrecht³¹. Ongetwijfeld zal er een weg bestaan hebben tussen Houten en Vechten en Houten en Utrecht. Over de loop hiervan is weinig bekend. Een mogelijkheid vormt de Lobbendijk of de Oudwulfseweg ten westen van het plangebied. Deze laatste werd ook wel 'Statwech' of 'Heerwech' genoemd. De naam 'Heerwech' kan verwijzen naar het woord 'heerbaan'. Met de komst van de Romeinen werden verharde verbindingswegen waarlangs de Romeinse legioenen zich verplaatsten namelijk 'heerbaan' genoemd. Deze heerbanen dienden niet alleen om de grensforten, maar ook om de belangrijkste plaatsen met elkaar te verbinden.

2.3.5 Middeleeuwen

In het begin van de 5^e eeuw raakte het Kromme Rijngebied ontvolkt door het uiteenvallen van het Romeinse gezag en door het vaker voorkomen van overstromingen³². Pas in de 7^e en 8^e eeuw begon het bevolkingsaantal weer te stijgen. De bevolkingstoename maakte vergroting van het landbouwareaal nodig³³. Deze gronden lagen vaak op de stroomruggen en in de ondiepe kommen. Typerend voor deze vroege ontginningen is het blokverkavelingspatroon. Deze blokverkavelingspatronen zijn soms nog in de huidige percelering terug te vinden en zijn ten noordoosten van het plangebied zichtbaar. De stroomruggen en ondiepe kommen waren geleidelijk aan geheel ontgonnen. In 1122 werd de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede afgedamd en in de loop van de 12^e eeuw werd de rivier de Lek bedijkt, die de hoofdloop van de Rijn werd. Deze ontwikkelingen maakten het mogelijk ook de lager gelegen gronden te ontginnen³⁴. Hiervoor werden sloten gegraven vanuit de veenriviertjes zodat het water kon wegvloeien en het land bruikbaar werd. Het Oudwulverbroek is in het midden van de 12^e eeuw ontgonnen. Ten behoeve van deze ontginning is toen de Oudwulfsewetering gegraven³⁵.

Het Oudwulverbroek en de Oudwulfsewetering zijn vernoemd naar de dorpskern Oud Wulven. In 1196 wordt in de bronnen het geslacht 'Van Wulven' genoemd. Hun naam zullen zij ontleend hebben aan het voorvaderlijke slot, waarschijnlijk een motte-kasteel, met deze naam³⁶. Het geheel was in leen van de bisschop van Utrecht. In 1296 wordt er een tweede slot Wulven vermeld, dat op dat moment in aanbouw is en dat werd opgedragen aan de graven van Holland. Aan het eind van de 14^e eeuw werd de ridderhofstad Wulven in juridisch opzicht gescheiden van de ambachtsheerlijkheid Oud Wulven. In 1634 werd de ambachtsheerlijkheid (gerecht) Oud Wulven gekocht door Johan van Toll. Hij liet een nieuw kasteeltje bouwen, waarschijnlijk op de plaats waar het oude stamslot had gestaan. Deze hofstede, gelegen aan de Oudwulfseweg 10, stortte in 1947 in, waarna werd besloten het geheel te slopen. In 1957 werd als laatste het heuveltje met daarin de kelderverdieping afgegraven en geëgaliseerd³⁷. Bestudering heeft aangetoond dat de met tongewelven overdekte kelders in de kern van de motte-heuvel secundair zijn, vermoedelijk uit de 16^e eeuw³⁸. Op de kruin bevond zich metselwerk bestaande uit zeer grote moppen. Onder deze moppenfundering bevond zich een brandlaag, die mogelijk iets te maken heeft gehad met een houten voorganger³⁹.

³⁰ Blijdenstijn 2005, 38.

³¹ Smits 1988, 51-53.

³² Smits 1988, 22.

³³ Smits 1988, 33

³⁴ Loomans 2004, 13

³⁵ Van Ginkel-Meester *et al.* 1987, 18.

³⁶ Van Ginkel-Meester *et al.* 1987, 18.

³⁷ Van Ginkel-Meester *et al.* 1987, 19.

³⁸ Archeologisch nieuws 1957, 14.

³⁹ Archeologisch nieuws 1957, 14.

Ook het dorp Houten is gesticht in de Middeleeuwen. Na de 7^e eeuw neemt de bevolking toe en worden er nieuwe dorpen gesticht zoals Houten en 't Goy⁴⁰. In 863 wordt Houten al genoemd in een goederenlijst van het bisdom⁴¹. In de lijst staat de kerk vermeld in de 'villa Haltna'⁴². Dit brinkdorp bestond van oudsher uit een kerk, een kerkbrink en enkele boerderijen.

In de Late Middeleeuwen ontwikkelden er zich adellijke huizen op de stroomruggen. Vanuit deze positie vormden ze het feitelijke machtscentrum binnen de regio⁴³. De steenbouw moest de bewoners beschermen tegen rondtrekkende plundersaars. Er hebben maar liefst 12 van deze hofsteden of kastelen binnen de grenzen van de huidige gemeente Houten gestaan, waarvan er vier nog zichtbaar zijn. De meeste kasteelterreinen bestonden echter uit niet meer dan een omgracht weiland⁴⁴. Een van deze 12 kastelen is het kasteel Oud Wulven. Naast de stenen huizen van de adel stonden er in het gebied ook verdedigbare, monumentale boerderij-complexen⁴⁵.

2.3.6 Nieuwe Tijd

Ook in de Nieuwe Tijd is er gewerkt aan de verdediging van het gebied. Het fort Vechten, direct ten noorden van het plangebied, maakt deel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De oude Hollandse Waterlinie (eind 16^e eeuw) moest West-Nederland beschermen tegen de Spanjaarden tijdens de Tachtig-jarige Oorlog. Om ook Utrecht binnen de linie te laten vallen is in 1811 door Napoleon besloten de linie naar het oosten te verleggen⁴⁶. Dit is de Nieuwe Hollandse Waterlinie (19^e eeuw). De linie bestaat uit inundatiegebieden, forten, batterijen, schootsvelden en accessen. Door middel van het onderwater zetten van de inundatiegebieden waren diepe sloten, kanalen en andere waterpartijen onzichtbaar voor de vijand. De hogere wegen en gebieden die niet onder water konden worden gezet, werden verdedigd met behulp van forten. Het fort Vechten (1867-1869) had als doel het verdedigen van de Houtense Vlakte. Een groot deel van het Oud Wulverbroek diende als inundatiegebied⁴⁷. Het fort Vechten had een vrij zicht nodig en schootsveld nodig. Dit werd gegarandeerd door de zogenaamde 'Verboden Kringen', dit zijn denkbeeldige kringen met een straal van 1000 m waarbinnen strenge bouwvoorschriften golden⁴⁸. Dit heeft onder andere tot gevolg gehad dat de stedelijke uitbreiding van een stad als Utrecht naar het oosten toe, lang is gefrustreerd. Het fort Vechten is in de eerste helft van de 20e eeuw nog gemoderniseerd en uitgebreid, met de snelle ontwikkelingen in de luchtvaart was de tactiek van de linie echter achterhaald. Het fort is nu in eigendom van Staatsbosbeheer die het fort beheert. De Nieuwe Hollandse Waterlinie wordt als nationaal project in de Nota Belvédère behandeld, is aangewezen als een van de 20 Nationale Landschappen en maakt deel uit van de ruimtelijke hoofdstructuur van Nederland.

Over het algemeen heeft het landschap in het plangebied vanaf circa 1900 tot nu weinig veranderingen ondergaan. Als enig verschil kan worden genoemd dat rond 1900 het gebied ten westen van de Rijsbruggerweg dat op de stroomrug ligt, geheel als akkerland wordt gebruikt en nog niet is opgedeeld in kleinere kavels⁴⁹. Tegenwoordig is ook een groot gedeelte van de gronden in gebruik als grasland en zijn er meer sloten aangelegd. Het landschap ten zuiden van het plangebied is wel drastisch veranderd. Van 1832 tot nu heeft het dorp Houten een enorme groei aan bevolking en oppervlakte meegemaakt. Het kadastrale minuutplan uit circa 1832 toont de kern van Houten die op dat moment nog bestaat uit een kerk, een brink en een twintigtal

---

⁴⁰ Loomans 2004, 18.

⁴¹ Loomans 2004, 12.

⁴² Smits 1988, 35.

⁴³ Smits 1988, 45.

⁴⁴ Loomans 2004, 18.

⁴⁵ Smits 1988, 51.

⁴⁶ Blijdenstijn 2005, 63.

⁴⁷ Blijdenstijn 2005, 67.

⁴⁸ Blijdenstijn 2005, 64.

⁴⁹ KICH.

woningen⁵⁰. Goed zichtbaar op het minuutplan is de middeleeuwse structuur met het radiale wegenpatroon en de brink als middelpunt. In 1966 is het dorp Houten als groeikern aangewezen waardoor het inwoneraantal in 2006 al tot 45.000 is gestegen⁵¹.

2.4 Archeologie

2.4.1 Archis II en AMK

In het centrale systeem Archis II staan alle reeds bekende archeologische waarden aangegeven (bijlage 6). In Archis II zijn binnen het plangebied twee waarneming bekend (nr. 10171 en 6019). Om een beter beeld te krijgen van de mogelijk aanwezige archeologie binnen het plangebied zijn in onderstaande tabel ook de waarnemingen opgenomen die net buiten het plangebied gelegen zijn. De onderzoeksmeldingen (in paars weergegeven op bijlage 6) worden onder 2.4.4 behandeld.

---

⁵⁰ Smits 1988, 202.

⁵¹ Internetsite gemeente Houten.

Tabel 2.6 Waarnemingen in Archis II

Waarnemingsnr	Type vondst	Complex	Datering
10171	aardewerk (2x), kogelpot, steengoed (geglazuurd), Andenne, Pingsdorf geelwitbakkend	nederzetting, onbepaald	LME-LME
6019	aardewerk aardewerk (4x)	onbekend onbekend	VME-VME ROM-ROM
6020	Pingsdorf geelwitbakkend,- steengoed, aardewerk slijpsteen/wetsteen aardewerk	onbekend onbekend onbekend	LME-LME Onbekend Mogelijk ROM
10164	steengoed geglazuurd aardewerk	onbekend onbekend	LME-LME LME-LME
10165	Pinkgsdorf geelwitbakkend, - steengoedgeglazuurd, kogelpot, aardewerk	onbekend	LME-LME
10886	aardewerk, (kook)pot	onbekend	ROM-ROM
10884	aardewerk, dolium/voorraadvat	onbekend	ROM-ROM
10885	(proto) steengoed	onbekend	LME-LME
10786	aardewerk	nederzetting, onbepaald	onbekend
30414	aardewerk aardewerk (2x) aardewerk aardewerk	nederzetting, onbepaald nederzetting, onbepaald nederzetting, onbepaald nederzetting, onbepaald	BRONS-BRONS ROM-ROM LME-NT onbekend
401729	vuursteen (kling/ schaaf) (6x) klopsteen	onbekend onbekend	MESO-MESO MESO-MESO
32795	onbekend	nederzetting, onbepaald	IJZ-ROM
10389	aardewerk (6x)	nederzetting, onbepaald	LME-LME

Vetgedrukt zijn de waarnemingen binnen het plangebied. Genoemde waarnemingen in tabel zijn in bijlage 6 met blauwe ster aangeduid.

MESO=Mesolithicum / BRONS=Bronstijd /IJZ=IJzertijd /ROM=Romeinse tijd / VME=Vroege Middeleeuwen / LME=Late Middeleeuwen / NT=Nieuwe Tijd.

Op de AMK staan terreinen aangegeven die op grond van verscheidene criteria een bepaalde bescherming genieten van het ministerie van OC&W en de ROB. Op de AMK zijn binnen het plangebied geen monumenten bekend. Wel liggen er monumenten op de grens van het plangebied:

- het gebied rond het fort Vechten, direct ten noorden van het plangebied, staat op de AMK aangegeven als terrein met een zeer hoge archeologische waarde en is een beschermd monument (monumentnr. 322). Ten westen van het 19^e-eeuwse fort, ter plaatse van een boomgaard, bevinden zich de resten van het castellum Fectio met bijbehorende vicus, havencomplex en grafvelden daterend uit ca. 12 v.Chr.-260/270 n.Chr. Dit castellum lag direct aan de Kromme Rijn, die in die tijd een andere loop kende. De vicus lag ten oosten van het castellum als een lintbebouwing langs de toenmalige Rijnbedding. Een gedeelte hiervan is vergraven ten behoeve van de aanleg van het 19^e-eeuwse fort. De restgeul, tussen het grafveld aan de westzijde van het terrein en het castellumterrein, heeft vermoedelijk de

grens van het bewoonde areaal gevormd. Door ploegwerkzaamheden zijn de begravingen en vermoedelijk ook de nederzettingssporen beschadigd;

- ten oosten van de Rijsbruggerweg staan drie AMK-terreinen aangegeven. Pal naast het plangebied ligt een terrein van ‘zeer hoge archeologische waarde’ (monumentnr. 8883). Het betreft bewoningsresten van een nederzetting uit de Bronstijd, IJzertijd, Romeinse tijd en de Vroege Middeleeuwen. De resten uit de Bronstijd zijn amper verstoord. De omvang van de verspreiding van deze resten is echter niet bekend. Het terrein dankt zijn zeer hoge waardering aan het feit dat resten uit de Bronstijd in deze omgeving zeldzaam zijn. Bovendien is de ensemblewaarde voor het geheel van bewoningsresten van de Late IJzertijd tot en met de Vroege Middeleeuwen hoog;
- ten noorden hiervan liggen twee monumenten van hoge archeologische waarde. Direct ten noordoosten van bovenstaand monument ligt een terrein waar mogelijk resten van een stenen huis aanwezig zijn (monumentnr. 2225);
- ten noorden hiervan ligt een terrein (monumentnr. 2227) dat, evenals bovenstaand monument, is onderzocht in het kader van de fosfaatkartering (zie ook: 2.4.4);
- ten westen van het plangebied staan twee beschermde archeologische monumenten aangegeven. Het meest zuidelijk monument ligt aan de Oud-Wulfse weg (monumentnr. 825). Dit betreft een woongrond uit de Romeinse tijd en laat-middeleeuwse bewoningssporen. Het westelijk deel van dit monument is al verstoord wegens uitbreiding van Houten. Hoewel booronderzoek heeft aangetoond dat de cultuurlaag is aangetast, zijn de bewoningssporen nog grotendeels intact;
- ten noorden hiervan ligt een ander beschermd monument (monumentnr. 11994). Dit is een 17^e-eeuws landhuis waarvan alleen de fundamenten van de bijgebouwen nog bewaard zijn gebleven. Over dit monument wordt in Archis echter opgemerkt dat het als beschermd monument moet worden afgevoerd.

2.4.2 IKAW

Op de IKAW staat aangegeven of een gebied een lage, middelhoge of hoge verwachting heeft op het aantreffen van archeologische waarden. Deze kaart is onder andere gebaseerd op de relatie die er bestaat tussen de bodemsoort en de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen. Een punt van aandacht daarbij is dat de IKAW grotendeels is gebaseerd op kaarten met een schaal van 1:50.000. Op lokaal schaalniveau is de kaart daarom minder betrouwbaar. Daarbij komt dat de IKAW voornamelijk gebaseerd is op de aanwezigheid van nederzettingen en niet op bijvoorbeeld grafvelden of offerplaatsen. Een lage verwachting op het aantreffen van archeologische waarden en resten wil echter niet zeggen dat er geen archeologische waarden of resten aanwezig kunnen zijn. De kans daarop is echter wel kleiner.

Volgens de IKAW heeft het plangebied overwegend een lage kans op het aantreffen van archeologische waarden. Alleen ter plaatse van de diverse stroomgordels geldt een hoge trefkans. Dit betekent dat het oostelijke deel van het plangebied een middelhoge trefkans heeft (vanwege de aanwezigheid van de Stroomgordel van Houten) en dat in het noordwesten en het meest zuidwestelijke puntje van het plangebied een middelhoge trefkans geldt (respectievelijk vanwege de aanwezigheid van Stroomgordels van Oudwulverbreek en Jutphaas). De kans op het aantreffen van deze laatste twee stroomgordels in de ondergrond is echter gering, maar er dient vanwege het schaalniveau van het kaartmateriaal wel rekening mee gehouden te worden.

2.4.3 CHS

In aanvulling op de landelijke verwachtingskaarten hebben veel provincies eigen verwachtingskaarten vervaardigd, waarin veel lokale gebiedskennis is opgenomen. Deze kaarten hebben over het algemeen een hoger detailniveau dan de landelijke kaarten. De Cultuur-historische Hoofdstructuur van de provincie Utrecht is digitaal beschikbaar.

De CHS van de provincie Utrecht volgt grotendeels de IKAW wat betreft archeologie. Ook op de CHS is het stroomgordelsysteem opgenomen en heeft het een hoge archeologische

verwachtingswaarde gekregen. Voor het gebied geldt 'eisen stellen'. Dit wordt toegepast op gebieden met een hoge mate van cultuurhistorisch ruimtelijke samenhang. In het algemeen is er een hoge mate van dynamiek (in de omgeving) en is de verwachting dat zich op (korte) termijn transformaties zullen voordoen. Verandering van beeld en functie is mogelijk indien deze verandering zich voltrekt in de geest van de cultuurhistorische samenhang, zo stelt de CHS.

2.4.4 Voorgaand onderzoek

In 1997 is door archeologisch adviesbureau RAAP een karterend en waarderend onderzoek uitgevoerd op verschillende terreinen in en nabij het plangebied ten behoeve van de herinrichting Groenraven-Oost (onderzoeksnrs. 10258, 10244 en 10252)⁵². Op het enige terrein hiervan dat zich in het plangebied bevindt, zijn in 1978 vondsten gedaan die uit de Late Middeleeuwen dateren (onderzoeksnr. 10258, waarnemingsnr. 10171). Bij het onderzoek in 1997 zijn er diverse boringen op dit terrein verricht. Hieruit is gebleken dat de bodem van dit terrein bestond uit komgronden uit matig zandige klei en dat er geen diepere verstoringen van het bodemprofiel zijn. In de klei zijn geen archeologische resten aangetroffen.

De twee andere terreinen die ook onder dit onderzoek vielen, liggen net buiten het plangebied. Ze bevinden zich langs de Rietsloot. Op het meest noordelijke terrein is uit diverse boringen gebleken dat dit terrein op de oeverwallen van de Houtense stroomrug ligt (onderzoeksnr. 10244). Op circa 80 cm -mv is grof rivierzand aangetroffen. In de bovenliggende kleilaag zijn geen archeologische sporen aangetroffen. Het terrein is niet verstoord.

Op het zuidelijke terrein, langs de Rietsloot, zijn door de ROB in 1976 en 1980 vondsten gedaan die dateren uit de Romeinse tijd en Late Middeleeuwen waarbij onder andere kloostermoppen zijn aangetroffen (onderzoeksnr. 10252). Voordat de boringen werden verricht, was er het vermoeden dat op deze plek de resten van een stenen huis (Atteveld) zouden liggen (monumentnr. 2225). Op de kaart die de resultaten van de weerstandsmetingen toont zijn echter geen structuren die wijzen op een huis of gracht. Tijdens de boorwerkzaamheden zijn wel diverse aardewerkvondsten gedaan uit de Romeinse Tijd, Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Het terrein ligt op een oude woongrond en is matig verstoord. Naar aanleiding van het onderzoek is aanbevolen om de gehele strook langs de Rietsloot te beschermen als provinciaal of gemeentelijk monument. De Rietsloot is namelijk een weterring die gelegen is in een oude Rijnbedding. De Rietsloot is tijdens de vroege ontginningen als ontginningsbasis gebruikt waarlangs de eerste boerderijen in het gebied werden gebouwd.

Een ander voorgaand onderzoek is het onderzoek naar fosfaatvlekken in het Kromme Rijngebied. Door de ROB zijn in de jaren '70 en '80 in het kader van de systematische archeologische inventarisatie van het Kromme-Rijngebied zoveel mogelijk vindplaatsen op fosfaat onderzocht⁵³. De terreinen direct buiten het onderzoeksgebied waar een fosfaatvlek is gevonden zijn benoemd tot monument (monumentnr. 8883 en 2227). De aanwezigheid van een fosfaatvlek in de ondergrond betekent dat op deze plek hoogstwaarschijnlijk een oude nederzetting heeft bestaan. Alleen daar waar meerdere generaties op dezelfde plaats op een nederzettingsterrein hebben gewoond, komen zichtbare fosfaatvlekken voor. Dit fosfaat komt in de bodem doordat het organisch afval zoals mest, keukenafval en botten van de bewoners op en in de grond terecht kwam. Daarmee zijn fosfaatvlakken uitstekende indicatoren voor de aanwezigheid van oude woongronden. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat nederzettingen die ouder zijn dan de IJzertijd zich niet door fosfaatvlekken laten herkennen omdat de woonplaatsen in de prehistorie nog veelvuldig werden verplaatst binnen het Kromme Rijngebied. Daarbij komt dat fosfaatvlekken niet te dateren zijn. Wat tijdens het onderzoek is opgevallen, is dat het merendeel van de fosfaatvlekken op de Stroomgordel van Houten ligt terwijl de Stroomgordels van Werkhoven en van de Kromme Rijn nauwelijks fosfaatvlekken

---

⁵² Marinelli 1997, 49-50.

⁵³ Steenbeek 1994, 122-125

kennen (bijlage 7). Dit kan verklaard worden door de ouderdom van de Stroomgordel van Werkhoven (te oud en mogelijk dus te laag voor bewoning) en de ligging van de Stroomgordel van de Kromme Rijn die minder geschikt voor bewoning was door de regelmatige overstromingen langs de Kromme Rijn. Vlakbij het plangebied, langs de westzijde van de Rietsloot en ten noorden van de boerderij Atteveld, is tijdens het onderzoek een fosfaatvlek met behulp van boringen aangetoond⁵⁴.

De beleidsambtenaar archeologie van de gemeente Houten stuurt mede de archeologische werkgroep Leen de Keijzer aan. Bij haar is navraag gedaan of de archeologische werkgroep eerder onderzoek heeft uitgevoerd in het plangebied. Dit is echter niet het geval⁵⁵.

2.5 Archeologische verwachting

Het grootste deel van het plangebied heeft een lage kans op het aantreffen van archeologische waarden. Dit komt doordat het plangebied is gelegen in het komgebied tussen de Stroomgordels van Houten, Jutphaas en Oudwulverbroek. In het oosten en, in mindere mate, het noorden wordt het plangebied echter doorsneden door respectievelijk de Stroomgordel van Houten en Oudwulverbroek. Op basis daarvan geldt een hoge archeologische trefkans aangezien de stroomruggen en oeverwallen een potentiële bewoningsplaats waren. Daarnaast geldt dat het plangebied binnen de directe invloedssfeer van de limes valt, het verdedigingssysteem van de noordelijke grens van het Romeinse Rijk. Dit maakt dat er een grote kans bestaat dat er zich in een klein gedeelte van het plangebied (Romeinse) resten in de ondergrond bevinden.

2.5.1 Neolithicum en Bronstijd

Het Kromme-Rijngebied werd al in de Laat Neolithicum en Bronstijd bewoond. De stroomgordels rondom het plangebied waren gedeeltelijk ook al actief vanaf het Laat-Neolithicum/Vroege Bronstijd. In de nabije omgeving zijn enkele waarnemingen bekend uit het Mesolithicum en Bronstijd. Verder bevindt zich direct ten oosten van het plangebied een archeologisch monument met bewoningsresten uit onder andere de Bronstijd, die nauwelijks verstoord zijn. De informatiewaarde van een eventuele nederzetting uit deze periode is groot. Sporen uit het Neolithicum en Bronstijd zullen echter over het algemeen dieper in de bodem zitten en afgedekt zijn door jongere afzettingen. De werkzaamheden voor de herinrichting van Bos Nieuw Wulven zullen naar alle waarschijnlijkheid niet zo diep gaan, waardoor de kans op het aantreffen van sporen uit deze periodes uiterst gering zal zijn. Enige aandachtspunt hierbij verdient wellicht de aanleg van de watergang waarbij de meeste kans bestaat op het aantreffen van vindplaatsen uit het Neolithicum/Bronstijd.

2.5.2 IJzertijd

Ook in de IJzertijd werd gebruik gemaakt van de stroomruggen voor bewoning. Uit het gebied rondom het plangebied zijn diverse waarnemingen bekend met een IJzertijd datering. De kans op het aantreffen van IJzertijdvondsten is weliswaar wat groter dan die uit voorgaande periodes, het wordt niet als zeer waarschijnlijk geacht om IJzertijdnederzettingen aan te treffen in het plangebied. De fosfaatvlekken zoals die zijn aangetroffen tijdens eerder onderzoek (bijlage 7), kunnen evenwel mogelijk duiden op de aanwezigheid van een nederzetting uit deze periode. Deze vlekken kunnen echter ook tot een jongere nederzetting behoren.

2.5.3 Romeinse Tijd

Door de ligging van het plangebied, direct ten zuiden van het Romeinse castellum Fectio bij fort Vechten en in de nabijheid van de Kromme Rijn met bijbehorende limes, is de kans groot dat er Romeinse sporen en vondsten kunnen worden aangetroffen. Dit geldt dan met name voor de hoger gewaardeerde gebieden op de IKAW, en minder voor het laag gewaardeerde komgebied. Indien het tracé van de limesweg heeft gelopen zoals is voorgesteld in bijlage 4 en 5, is er een grote kans op het aantreffen van de weg in de oostelijke punt van het plangebied. Hoewel dit het

---

⁵⁴ Steenbeek 1983, 41.

⁵⁵ Mondelinge mededeling mvr. drs. D. Schmutzhart, d.d. 30 mei 2006.

smalste deel van het plangebied is, dient hier dus zorgvuldig mee te worden omgegaan. Hoewel delen van een limesweg op enkele andere plaatsen reeds zijn aangetroffen en onderzocht, zou het aantreffen ervan in onderhavig plangebied een bijzonder grote informatiewaarde opleveren, omdat daarmee concreet inzicht zou worden verschaft in het daadwerkelijke tracé van de zuidelijke limesweg tussen Wijk bij Duurstede en Fectio.

Het noordwesten van het plangebied grenst direct aan het beschermde monument van het bovengrondse fort Vechten en het ondergrondse Fectio en bevindt zich op de rand van de Stroomgordel van Oudwulvenbroek. Daardoor heeft dit gedeelte een hoge trefkans gekregen. Het betreft slechts een smalle strook van het plangebied, maar de kans op Romeinse resten in de ondergrond is zeer groot.

2.5.4 Middeleeuwen

In de Vroege Middeleeuwen raakte het Kromme-Rijngebied ontvolkt, waarna het bevolkingsaantal in de 7^e en 8^e eeuw weer begon te stijgen waardoor de ontginningen op gang kwamen. De kans op het aantreffen van bewoningssporen uit de Vroege Middeleeuwen is vrij klein, hoewel er in het plangebied al een waarneming is gedaan van vroeg-middeleeuws aardewerk.

Buiten de nu nog bestaande dorpskern had het gebied over het algemeen een geheel agrarische functie. Dergelijke activiteiten laten over het algemeen weinig sporen na in de bodem. Desondanks zijn uit de Late Middeleeuwen meer waarnemingen gedaan rondom het plangebied. Zelfs in het komgebied zijn twee waarnemingen gedaan met een laat-middeleeuwse datering. Verder is de Rietsloot van belang aangezien deze als ontginningsbasis is gebruikt waarlangs de eerste boerderijen in het gebied werden gebouwd. Dit betekent dat wederom de oostelijke punt van het plangebied een zeer hoge verwachting heeft op het aantreffen van (laat-) middeleeuwse vondsten en sporen.

2.5.5 Nieuwe Tijd

Uit de Nieuwe Tijd zijn geen waarnemingen bekend in en rondom het plangebied. Door de directe nabijheid van het 19^e eeuwse fort Vechten en de bijbehorende 'Verboden Kringen' is de Houtense Vlakte tot nu toe gespaard gebleven van bebouwing. Kaarten uit begin 19^e eeuw tonen dan ook een vrij leeg gebied. De kans op vondsten uit de Nieuwe Tijd is daardoor uitermate klein.

2.6 Aanbevelingen

Vanwege deze bevindingen wordt geadviseerd om voor aanvang van de werkzaamheden een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) te laten uitvoeren in de vorm van een gecombineerd boor- en proefsleuvenonderzoek. Dit hoeft alleen te gebeuren ter plaatse van de hoge trefkansgebieden, waarbij enige marge in acht genomen dient te worden omdat daarmee de overgang in de bodem kan worden aangetoond. Er zullen dus ook enkele boringen in het komgebied moeten worden gezet. Voor de specifieke aanpak en onderzoeksstrategie dient voorafgaand aan het IVO een Programma van Eisen te worden opgesteld. Dit is volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 2.2) verplicht voor het uitvoeren van archeologisch veldwerk.

De limesweg is met een booronderzoek bijzonder moeilijk te traceren in de ondergrond. De kans dat eventuele sporen van de weg in de boor worden aangetroffen is uitermate klein. Dit wordt veroorzaakt door de beperkte breedte van de weg, waardoor er in een zeer fijnmazig grid geboord zou moeten worden, waarbij alsnog het risico bestaat dat de weg dan niet waargenomen kan worden. De omvang van de weg heeft ook tot gevolg dat indien deze zou worden aangeboord, dit maar in enkele boringen zou gebeuren waardoor het extra moeilijk wordt de (mogelijk marginale) verschillen in de bodem waar te nemen. Een dergelijk onderzoek kan dan ook geen uitsluitend bieden over de mogelijke aanwezigheid van de weg in het plangebied. Daarom wordt een beperkt proefsleuvenonderzoek aanbevolen in combinatie met een

aanvullend booronderzoek in de gebieden met een hoge archeologische verwachtingswaarde⁵⁶. De proefsleuf zal in het oostelijk deel van het plangebied worden getrokken, haaks op het tracé van de limesweg, in een zone van circa 70 m (bijlage 8 en 9)⁵⁷. Op die manier zal de limesweg indien aanwezig binnen het plangebied, altijd zichtbaar worden gemaakt. Om geen onnodige versturende activiteiten te moeten uitvoeren zal de proefsleuf worden aangevuld met een booronderzoek in het overige gedeelte van het hoge trefkansgebied. Dit kan gebeuren met circa 10 boringen. Deze boringen zullen tot 2 m -mv worden gezet, waarvan twee boringen in de noordelijke tot 4 m -mv zullen worden gezet ter hoogte van de te graven poel. In het zuidwesten en noordwesten raakt het plangebied raketings twee andere hoge trefkans gebieden. Deze hoeven niet nader onderzocht te worden aangezien daar vooralsnog geen bodemversturende activiteiten zullen gaan plaatsvinden.

Een booronderzoek is vaak de enige weinig destructieve methode om vindplaatsen te lokaliseren die op enige diepte onder het maaiveld liggen. In veel gevallen zijn deze vindplaatsen afgedekt door natuurlijke sedimenten of door een relatief dikke cultuurlaag. In deze gevallen is de kans klein dat vondsten door bijvoorbeeld de werking van landbouwmachines aan de oppervlakte terecht komen. Daarnaast is booronderzoek geschikt voor het opsporen van vindplaatsen in begroeide gebieden, zoals grasland. Het aantreffen van slechts weinig archeologisch materiaal in een boring kan derhalve reeds de aanleiding vormen om een terrein als archeologisch waardevol te bestempelen.

Het inventariserend veldonderzoek wordt uitgevoerd om een antwoord te kunnen formuleren op de volgende onderzoeksvragen:

- is er binnen het plangebied sprake van een onverstoord bodemopbouw?
- is er sprake van het voorkomen van archeologische vindplaatsen binnen het plangebied?
- bevindt het tracé van de limesweg zich binnen het plangebied?

Indien er aanwijzingen zijn voor de mogelijke aanwezigheid van archeologische vindplaatsen zijn de volgende vragen van toepassing:

- op welke diepte bevinden zich de aangetroffen waarden?
- wat is de omvang/verspreiding van de vindplaats?
- tot welke tijdsperiode kan deze vindplaats worden gerekend?
- wat is de mate van conservering van de vindplaats?
- wat zal de aantasting van de vindplaats zijn bij uitvoering van de voorgenomen werkzaamheden?
- komen de resultaten overeen met de verwachting zoals die is opgesteld tijdens het bureauonderzoek?

Daarnaast is het wenselijk om tijdens de verbredings- en verdiepingswerkzaamheden aan de noordelijke greppel van het hoge trefkansgebied in het oosten een inspectiemoment te houden om de gegevens uit de boringen in een breder verband te plaatsen.

Voor de tijdelijke bouwweg ten noorden van het plangebied, tussen de Marsdijk en Runnerburgersloot, is in 1999 een monumentenvergunning verleend door de ROB, aangezien dit terrein behoort tot het beschermde monument van fort Vechten. In het nieuwe plan zal de functie van de bouwweg worden veranderd naar een fietspad en zullen enkele parkeerplaatsen worden gecreëerd. Hierbij zullen geen tot nauwelijks bodemversturende activiteiten

---

⁵⁶ Hierover heeft informeel mondeling overleg plaats gevonden met drs. W. A. M. Hessing van Vestigia en drs. R. S. Kok, provinciaal-archeoloog van Utrecht.

⁵⁷ De locatie voor de boringen en proefsleuf in bijlage 9 zijn een voorstel. Dit dient in het te schrijven Programma van Eisen verder uitgewerkt te worden.

plaatsvinden. Een en ander is inmiddels besproken met de sector Behoud van de ROB⁵⁸. Omdat er een functiewijziging zal plaatsvinden en enkele aanvullende activiteiten worden uitgevoerd is het wel opnieuw vergunningplichtig. Hiervoor dient een monumentvergunning te worden aangevraagd bij de gemeente Bunnik, die dit zal indienen bij de ROB.

Afhankelijk van de resultaten van het inventariserend veldonderzoek zal een advies worden gegeven met betrekking tot de noodzaak van eventueel archeologisch vervolgonderzoek en indien dit het geval is, uit welke stappen dit zou moeten bestaan.

---

⁵⁸ Mailwisseling tussen dhr. G. Mauro van de ROB en auteur, d.d. 10-07-2006 gevolgd door telefonisch contact tussen mevr. I. Roorda van de ROB en auteur, d.d. 12-07-2006.

3 Evaluatie

3.1 Samenvatting en conclusie

Dienst Landelijk Gebied heeft aan Grontmij de opdracht verleend om een archeologisch bureauonderzoek uit te voeren voor het Bos Nieuw Wulven, direct ten noorden van Houten. Dienst Landelijk Gebied is voornemens dit terrein, totaal circa 75 ha, te gaan herinrichten waardoor het gebied onder andere in vijf bosgebieden verdeeld zal gaan worden en waarvoor enkele recreatieve verbindingen gerealiseerd zullen gaan worden. De herinrichting vormt een directe bedreiging voor eventueel in de grond aanwezige archeologische waarden. Doel van dit bureauonderzoek is het in kaart brengen van de te verwachten archeologische waarden waardoor een specifiek archeologisch verwachtingsmodel kan worden opgesteld. Het plangebied bevindt zich in de Houtense Vlakte, tussen het fort Vechten en het huidige Houten, op de grens van de gemeenten Houten en Bunnik. De omvang bedraagt in totaal 75 ha.

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat het plangebied omgeven wordt door enkele stroomgordels. Het oostelijke deel van het plangebied wordt zelfs doorsneden door de Stroomgordel van Houten. De hoger gelegen delen van het Kromme Rijngebied, de oeverwallen en stroomruggen, werden al in de prehistorie bewoond. Diverse vindplaatsen zijn hiervan in de regio bekend. In de Romeinse Tijd vormde de Rijn de noordgrens van het Romeinse Rijk, de limes. De limes bestond uit onder andere uit castella en wachttorens die onderling met elkaar werden verbonden door wegen. De limeswegen volgden over het algemeen de stroomruggen. Tussen Wijk bij Duurstede en het Romeinse castellum Fectio (nabij het 19^e eeuwse fort Vechten) liep waarschijnlijk een noordelijke en zuidelijke weg. De zuidelijke limesweg heeft vermoedelijk ten westen van de Rijsbruggerweg gelopen en doorkruist daarmee de oostelijke punt van het plangebied. In de Middeleeuwen stijgt het bevolkingsaantal in de 7^e en 8^e eeuw waardoor de grondontginningen op gang komen. In de Late Middeleeuwen ontwikkelden zich adellijke huizen op de stroomruggen vanwaar ze het feitelijke machtscentrum binnen de regio vormden. In de Nieuwe Tijd stond het gebied in het teken van verdediging. Het fort Vechten maakte deel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie waarbij het fort de Houtense Vlakte kon beschermen. In de omgeving van het plangebied zijn uit diverse perioden meerdere archeologische monumenten en waarnemingen bekend. Op basis van de aanwezige stroomruggen hebben de overeenkomstige gebieden een hoge trefkans gekregen op de archeologische verwachtingskaart.

Alleen de oostelijke punt van het plangebied heeft een hoge trefkans. Langs de noordzijde is een smalle baan in het plangebied, waar ook een hoge trefkans voor geldt. Het overige gedeelte van het plangebied bevindt zich in de lage trefkans.

Vanwege deze bevindingen is geadviseerd om voor aanvang van de grondwerkzaamheden een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) uit te voeren in de vorm van een proefsleuvenonderzoek dat zal worden aangevuld met een booronderzoek. Dit zal uitgevoerd moeten worden op de percelen die volgens de IKAW een hoge trefkans hebben. Hierbij dienen ook enkele boringen in het komgebied te worden gezet. Voorafgaand aan het IVO dient een Programma van Eisen te worden opgesteld.

Ten noorden van het plangebied, tussen de Marsdijk en Runnerburgersloot ligt momenteel een tijdelijke bouwweg die zal worden omgezet in een definitief fietspad. Voor de tijdelijke

bouwweg was reeds in 1999 een monumentenvergunning verleend door de ROB, aangezien de bouwweg door het beschermde monument van fort Vechten loopt. Door de op stapel staande functiewijziging is dit opnieuw vergunningplichtig. Hiervoor dient een aanvraag te worden ingediend bij de gemeente Bunnik.

Literatuur en bronnen

Literatuur

- Archeologisch nieuws. 1957. *Nieuwsbulletin KNOB 56*. Utrecht/Den Haag/Leiden, 14.
- Blijdenstijn, R. 2005. *Tastbare Tijd. Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht*. Utrecht.
- Bloemers, T. 2005. 'Een eerste stap naar stedelijkheid in de Rijndelta' in: Colenbrander, B. (red.), 21-30.
- Bodemkaart van Nederland. 1966. *Toelichting bij kaartblad 26 West Harderwijk en 32 West Amersfoort*,. Schaal 1 : 50.000, Stiboka, Wageningen.
- Colenbrander, B (red.). 2005. *Limes Atlas*. Rotterdam.
- Dockum, S. van. 1997. 'Vechten: Een fort naast een verheven boomgaard', in: Dockum, S. van en A. Haytsma. (red.), 54-55.
- Dockum, S. van en A. Haytsma (red.). 1997. *Gids archeologische monumenten in Nederland*. Abcoude/Amersfoort.
- Es, W. van en W.A.M. Hessing (red.). 1994. *Romeinen, Friezen en Franken in het hart van Nederland. Van Trajectum tot Dorestad 50 v. C. - 900 n. C.* Utrecht/Amersfoort.
- Ginkel-Meester, S. van *et al.* 1987. *Archeologisch cultuur historische fietsroute 1. Utrecht-Houten-Bunnik*. Utrecht.
- Harbers, P. 1981. *Toelichting bij Bodemkaart van Nederland 1:50.000, Blad 38 Oost Gorinchem*. Stiboka, Wageningen.
- Hermens, S. *et al.* 2006. *Inrichting Bos Nieuw Wulven. Uitvoeringsplan 2006*. Rapport Dienst Landelijk Gebied. Utrecht.
- Hessing, W. *et al.* 1997. *Romeinen langs de snelweg. Bouwstenen voor Vechtens verleden*. Zutphen.
- IJtsma, A., E.P. Graafstal en M.C.M. Langeveld. 2004. 'Utrecht – Vleuten/De Meern. De Balijs II', in: Kok, D., R. Kok en F. Vogelzang (red.), 181-193.
- Jansen, B. en J.W. de Kort. 2004. *Toelichting limes-kaart Utrecht. Provincie Utrecht*. RAAP-rapport 1054, Amsterdam.
- Kok, D., R. Kok en F. Vogelzang (red.). 2004. *Archeologische Kroniek. Provincie Utrecht 2002-2003*. Utrecht.

Loomans, C.M.W. (red.). 2004. *Gekoesterd erfgoed. Integrale beleidsnota op het gebied van de bovengrondse en ondergrondse monumentenzorg*. Houten.

Marinelli, M.G. 1997. *Provincie Utrecht. Herinrichting Groenraven-oost. Karterend en waarderend archeologisch onderzoek*. RAAP-rapport 277, Amsterdam.

Meene, E.A., van de, M. van Meerkerk en J. van der Staay. 1988. *Toelichting bij de Geologische kaart van Nederland 1:50.000*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. 2005. *Houten. Het kasteel, de put en het paard*. Archeologische Routes in Nederland 37, Amersfoort.

Smits, J.A.M. en O.J. Wttewaal. 1988. *Houten. Ontstaan en groei. Monumenten Inventarisatie Provincie Utrecht*. Zeist.

Steenbeek, R. 1983. 'Een fosfaatkartering in het Kromme Rijngebied', *Interne Rapporten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*. Amersfoort, 42-45.

Steenbeek, R. 1994. 'Fosfaatkartering in het Kromme-Rijngebied', in: Es, W. van en W.A.M. Hessing (red.). *Utrecht/Amersfoort*.

Verbraeck, A. 1970. *Toelichting bij de Geologische kaart van Nederland. Blad Gorinchem (Gorkum) Oost (380)*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Bronnen

Archeologisch Informatiesysteem II (Archis II), Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), Amersfoort, 2005.

Archeologische Monumentenkaart (AMK), Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), Amersfoort, 2000.

Bodemkaart van Nederland, Blad 32 West Amersfoort. Schaal 1:50.000, Stiboka, Den Haag 1963.

Bodemkaart van Nederland, Blad 31 West Utrecht. Schaal 1:50.000, Stiboka, Den Haag 1969.

Cultuurhistorische Atlas van de provincie Utrecht (Cultuurhistorische Hoofdstructuur, CHS, www.provincie-utrecht.nl/ → thema's → cultureel erfgoed → cultuurhistorische atlas → cultuurhistorische kaart, mei 2006.

Gemeente Houten; internetsite, mei 2006.
<http://www.houten.nl>

Geologische kaart van Nederland, Blad 31 Oost Utrecht. Schaal 1:50.000, Rijks Geologische Dienst, Haarlem, 1988.

Cultuurhistorische Hoofdstructuur provincie Utrecht, mei 2006.
www.provincie-utrecht.nl/ → thema's → cultureel erfgoed → cultuurhistorische atlas → cultuurhistorische kaart.

Cultuurnota 2005-2008, pagina 28-39.
http://www.provincie-utrecht.nl → thema's → cultuur → cultuurprogramma.

KICH - Kennisinfrastructuur Cultuurhistorie; internetsite, mei 2006.
<http://www.kich.nl>.

Topografische kaart van Nederland, Blad 32 C Zeist. Schaal 1:50.000. 2004.

Topografische kaart van Nederland, Blad 31H Utrecht. Schaal 1:50.000. 2004.

Verklarende woordenlijst

Acces	Weg of terreinstrook door een overigens onbegaanbaar of moeilijk begaanbaar gebied, doorgaans het inundatiegebied van een waterlinie.
Afzettingen	Onderverdeling van een formatie, ook wel laagpakket genoemd.
BP	Before Present (voor 1950).
Castellum	Legerplaats voor een cohors, bestaande uit ongeveer 500 niet-Romeinse hulptroepen (ingelijfde soldaten). Het castellum heeft de vorm van een afgeronde rechthoek, is ommuurd en is bij voorkeur met de korte zijde gericht naar de buitenwereld. Dit laatste geldt echter niet voor Nederland omdat de castella op de smalle stroomrug langs de Rijn werden gebouwd was er alleen maar ruimte om met de brede kant naar de vijand georiënteerd te zijn.
Eng	Geheel van (vroeg-) middeleeuwse bouwlanden bij een dorp of buurtschap, die door eeuwenlange ophoging met plaggenbemesting hoger is komen te liggen dan directe omgeving. Ook wel es geheten. Eng is een typisch Utrechtse benaming.
Fluviatiel	Proces waarbij de vorming van een landschap wordt bepaald door de werking van rivieren.
Formatie	Fundamentele eenheid in de lithostratigrafische classificatie gebaseerd op gesteentekennmerken.
Fort	Naar alle zijden verdedigbaar gesloten vestingwerk, waarvan de verdediging zelfstandig kan worden uitgevoerd.
Gyttja	Een gelaagde meerafzetting bestaande uit fijne organische sedimenten.
Inundatiegebied	Gebied dat ten behoeve van de verdediging onder enkele decimeters water gezet kan worden.
Komgrond	Grond gevormd door bezinking van fijn rivierslib in kommen buiten de beddingen der benedenrivieren (na overstroming), meer landinwaarts dan de stroomgrond.
Linie	Reeks van verdedigingswerken die elkaar ondersteunen.
Lithologisch	Met betrekking tot het gesteente. Lithologische kenmerken zijn bijvoorbeeld korrelgrootte, sedimentaire structuren et cetera.

Motte	Kasteel op een kunstmatig opgeworpen heuvel, waartoe een aantal boerenwoningen behoorde.
Stroomrug	Rug bestaande uit zand en grind, gevormd door een opgevulde rivierbedding met de twee oevers die door daling van de omliggende grond hoger in het landschap is komen te liggen.
Waterlinie	Aaneengesloten reeks van onderwaterzettingen en verdedigingswerken.
Wetering	Gegraven water, breder dan een sloot, met name dienend voor het afvoeren van overtollig polderwater.

Bijlage 1

Ligging plangebied op topografische kaart

Bijlage 1

Ligging plangebied op topografische kaart

Plangebied in rood.

Bron: Topografische Dienst Kadaster (TDK), uitgave 2004 (beide).

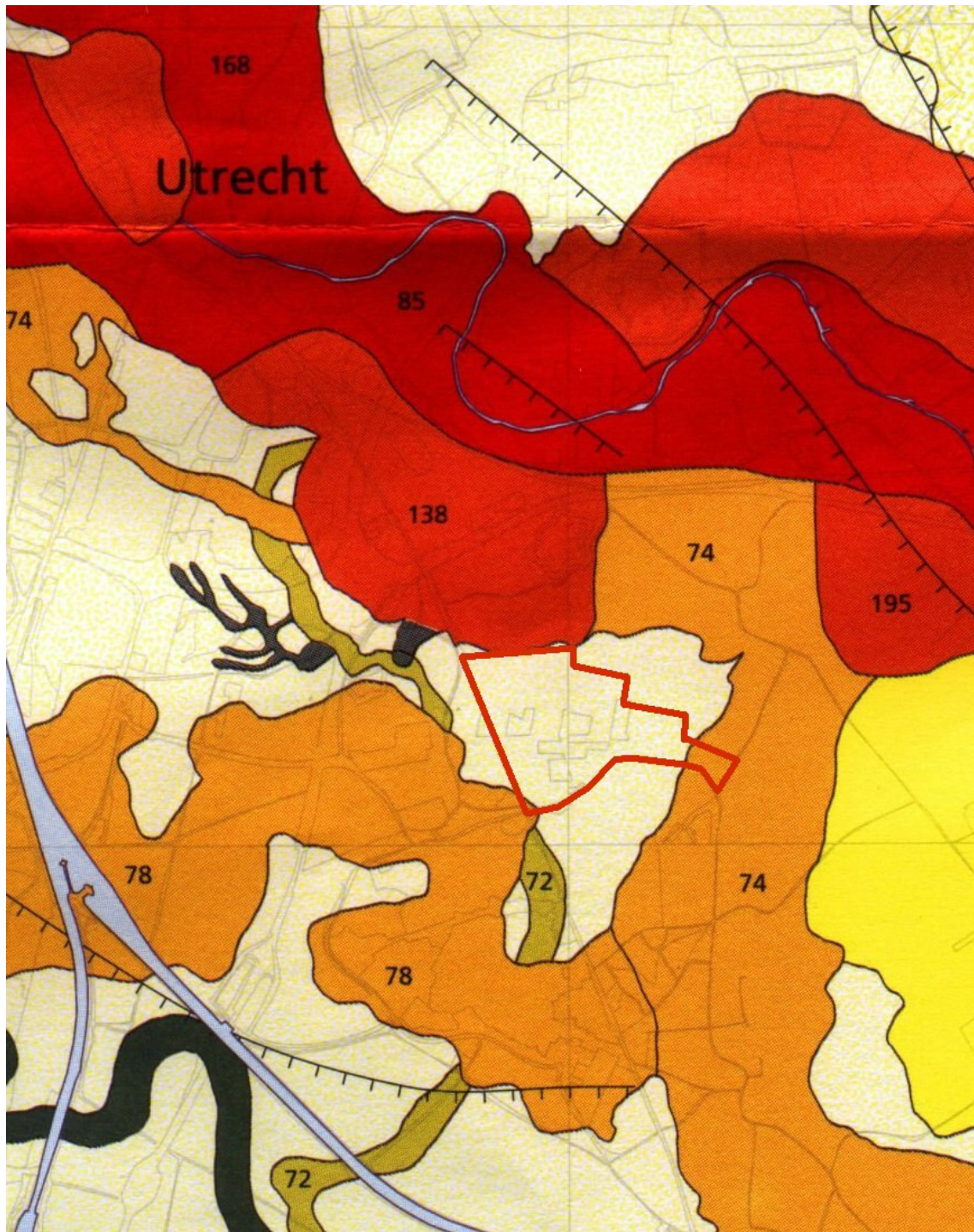
Afbeelding is 3,5x4 km en op het noorden georiënteerd.

Bijlage 2

Stroomgordels rondom plangebied

Bijlage 2

Stroomgordels rondom plangebied

Plangebied in rood, schematisch weergegeven.

Bron: Berendsen en Stouthamer 2001, addendum 1.

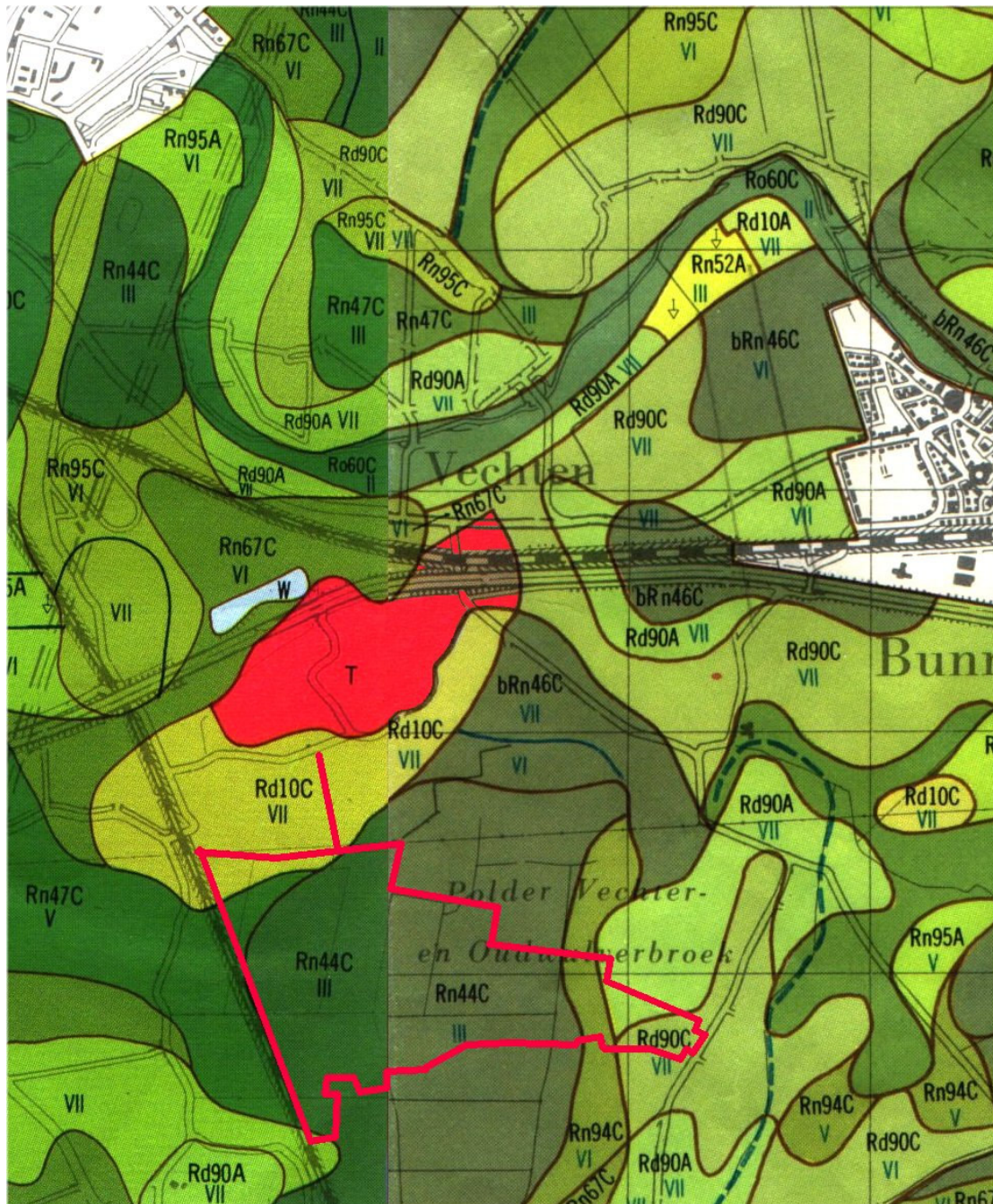
74=Stroomgordel van Houten / 78=Stroomgordel van Jutphaas / 138=Stroomgordel van Oudwulvenbroek.

Bijlage 3

Uitsnede Bodemkaart

Bijlage 3

Uitsnede Bodemkaart

Plangebied in rood.

Naar de Bodemkaart van Nederland – uitsnede blad 32 West (Amersfoort) en 31 West (Utrecht).

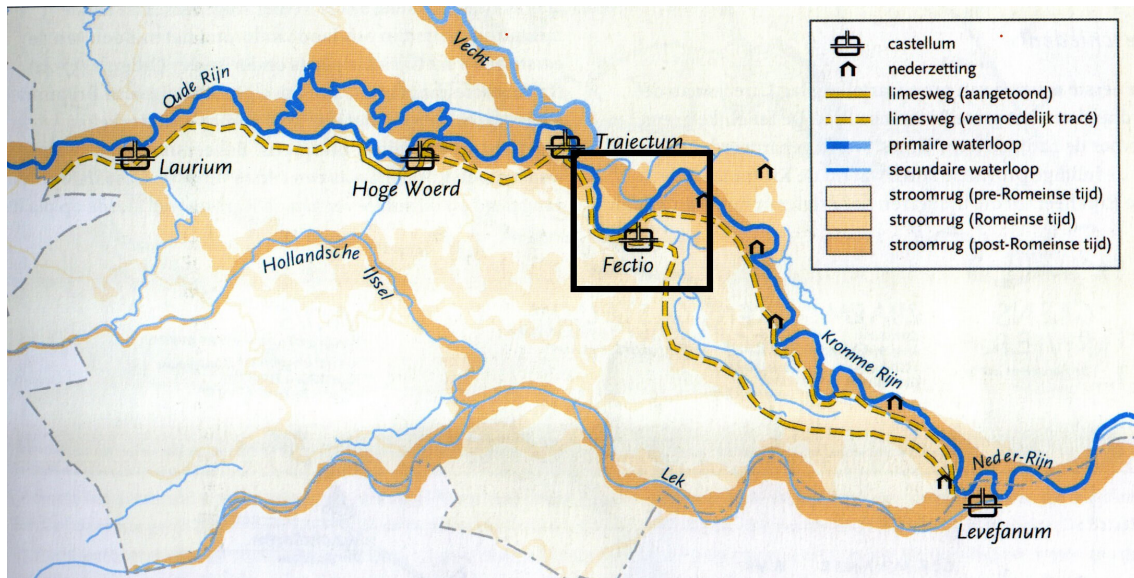
Bron: Bodemkaart van Nederland

Bijlage 4

Tracé Limesweg

Bijlage 4

Tracé Limesweg

A Overzicht van tracé limesweg. Het gebied in het zwarte kader staat in onderstaande afbeelding gedetailleerder afgebeeld. Bron: Blijdenstijn 2005, 33.

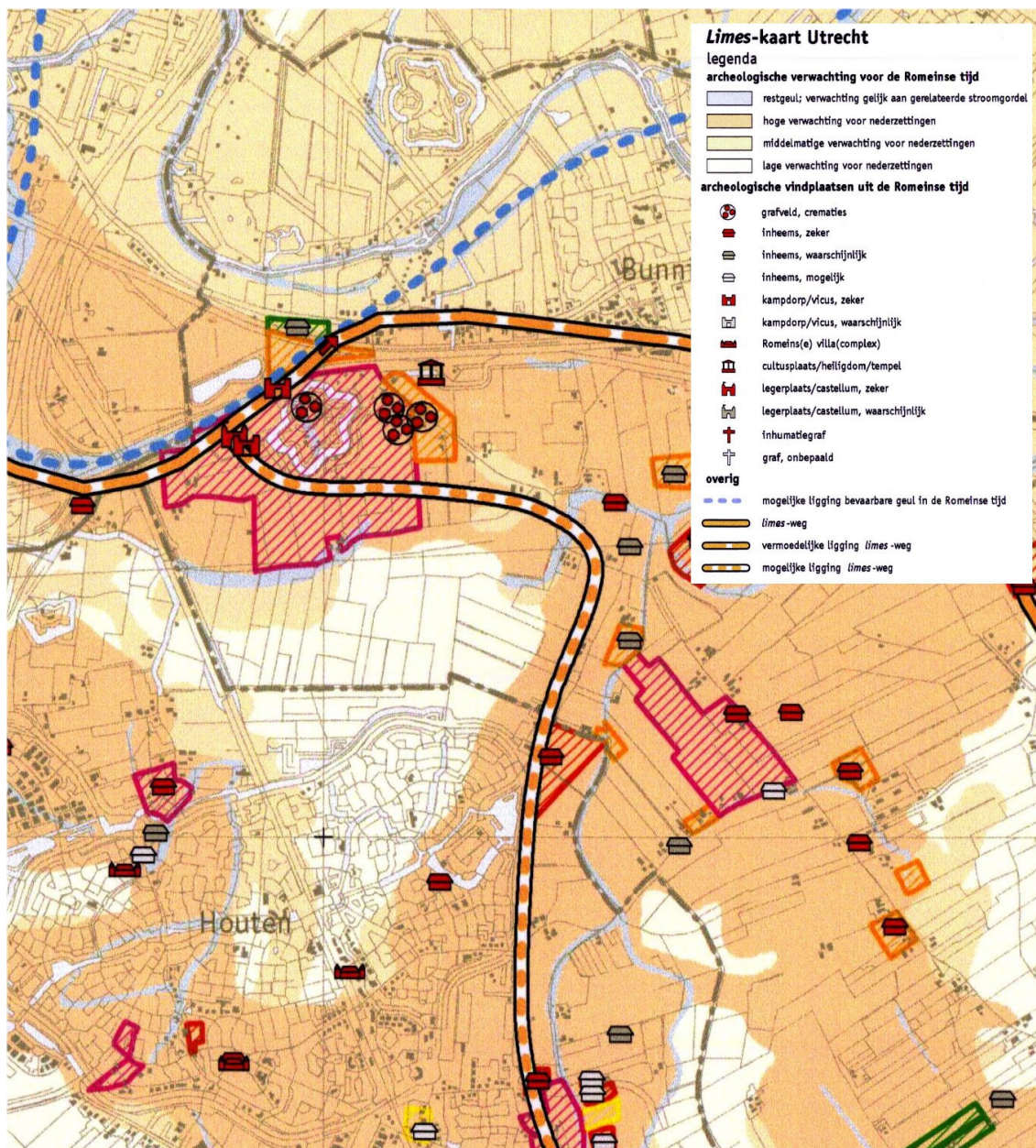
B Gedetailleerde afbeelding van tracé limesweg (bruin) met het noordelijke gedeelte van het plangebied (rood) aangegeven. Op deze afbeelding staat de huidige loop van de Rijn en de huidige topografische ondergrond weergegeven. Bron: Colenbrander 2005, 141.

Bijlage 5

Trace Limesweg onderzoek RAAP

Trace Limesweg onderzoek RAAP

Uitsnede van de Limes-kaart Utrecht; Verwachtingskaart met vindplaatsen en mogelijke tracées limes-weg en vaargeulen. Bron: RAAP-rapport 1054, kaartbijlage 1.

Bijlage 6

Archeologische basiskaart

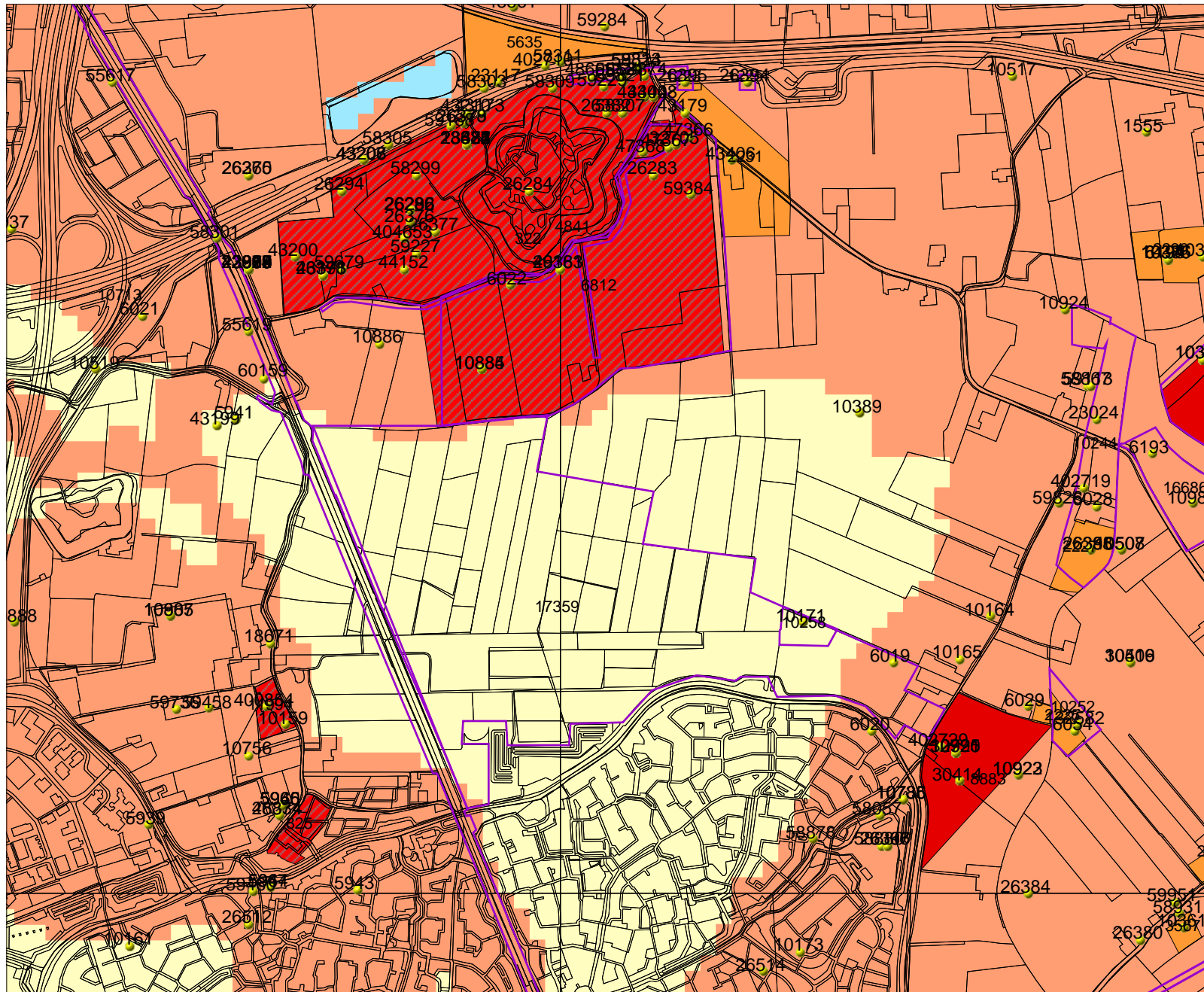
Bos Nieuw Wulven, gemeente Houten en Bunnik

archeologische basiskaart

142106 / 452850

17-05-2006

L. de Haan - Grontmij Nederland bv

Legenda

- WAARNEMINGEN
  - ▭ ONDERZOEKSMELDINGEN
  - ▭ TOP50_CBS ((c)CBS)
  - ▭ TOP10 ((c)TDN)
- MONUMENTEN**
- ▭ archeologische betekenis
  - ▭ archeologische waarde
  - ▭ hoge archeologische waarde
  - ▭ zeer hoge archeologische waarde
  - ▭ zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW**
- ▭ zeer lage trefkans
  - ▭ lage trefkans
  - ▭ middelhoge trefkans
  - ▭ hoge trefkans
  - ▭ lage trefkans (water)
  - ▭ middelhoge trefkans (water)
  - ▭ hoge trefkans (water)
  - ▭ water
  - ▭ niet gekarteerd

ROB
ArchisII

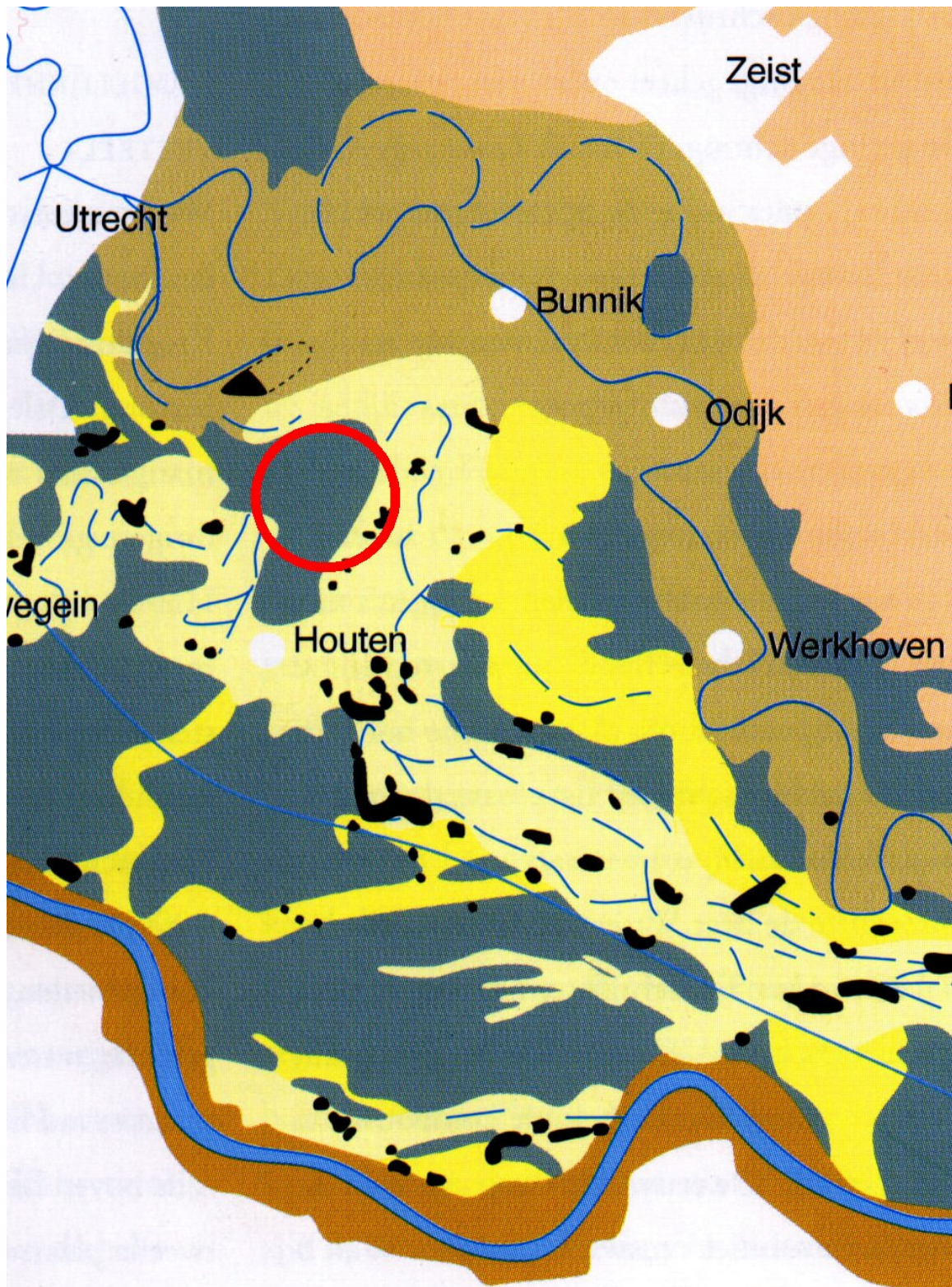
138224 / 449679

Bijlage 7

Fosfaatvlekken in het Kromme Rijngebied

Bijlage 7

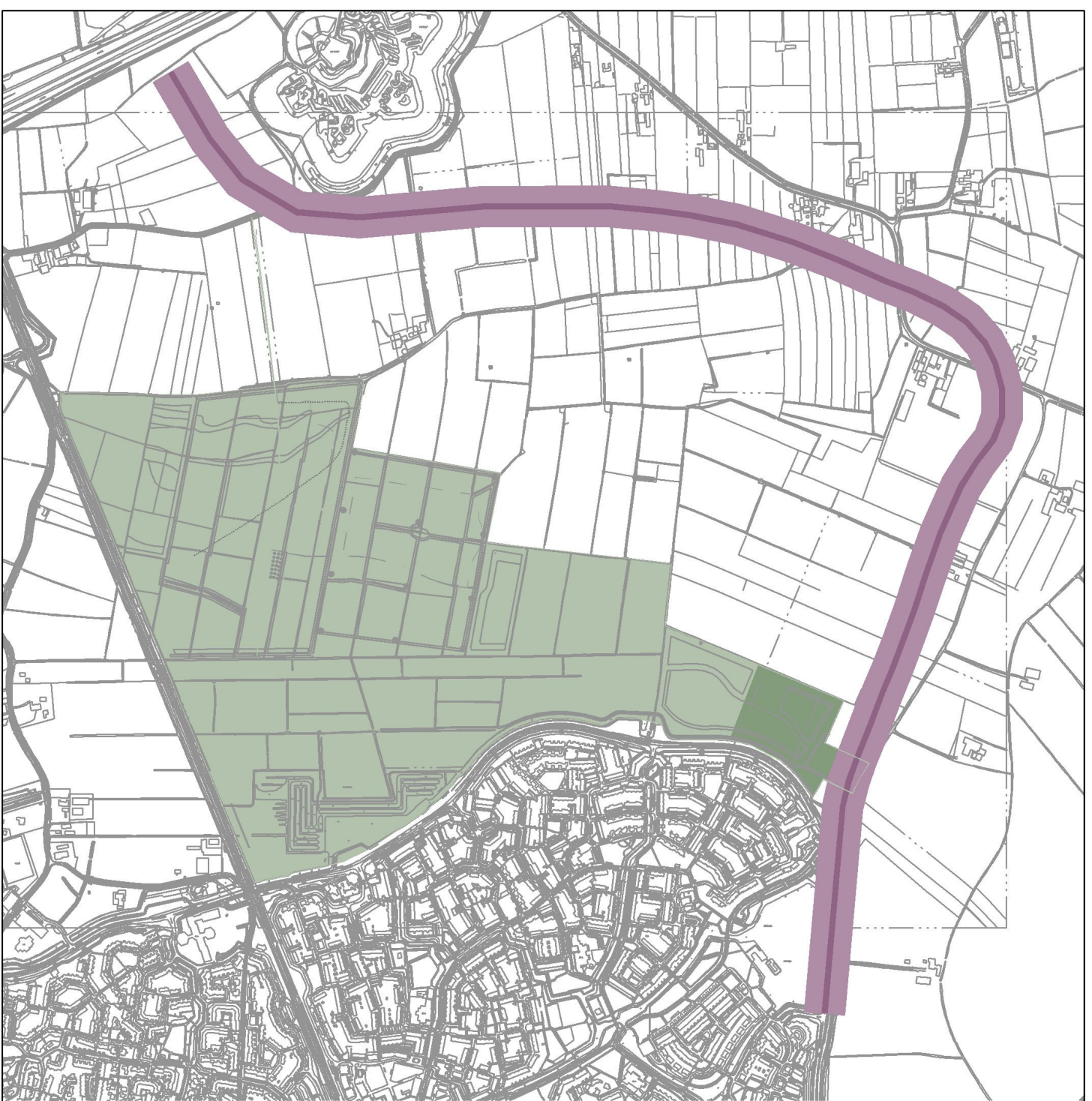
Fosfaatvlekken in het Kromme Rijngebied

Fosfaatvlekken op de Stroomgordels rondom Houten. In rode cirkel bevindt zich het plangebied.
Lichtgeel=Stroomgordel van Houten en Jutphaas / Geel=Stroomgordel van Werkhoven / bruin=Stroomgordel van de Kromme-Rijn / Zwart=fosfaatvlekken.
Bron: Steenbeek 1994, 125; fig. 101.

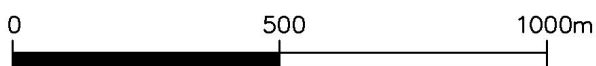
Bijlage 8

Plangebied met tracé limesweg

Legenda:

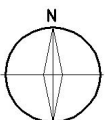
- vermoedelijke tracé limesweg
- zone vermoedelijke locatie limesweg
- plangebied
- hoge archeologische trefkans

project: Bos Nieuw Wulven

opdrachtgever: Dienst Landelijk Gebied

onderdeel: Archeologie

schaal: 1 : 15000

bestek:

tekening nr.: wulverbos_arch

wijzigingen: get.: acc.: datum:
code: datum: H.J.S. 12-07-2006

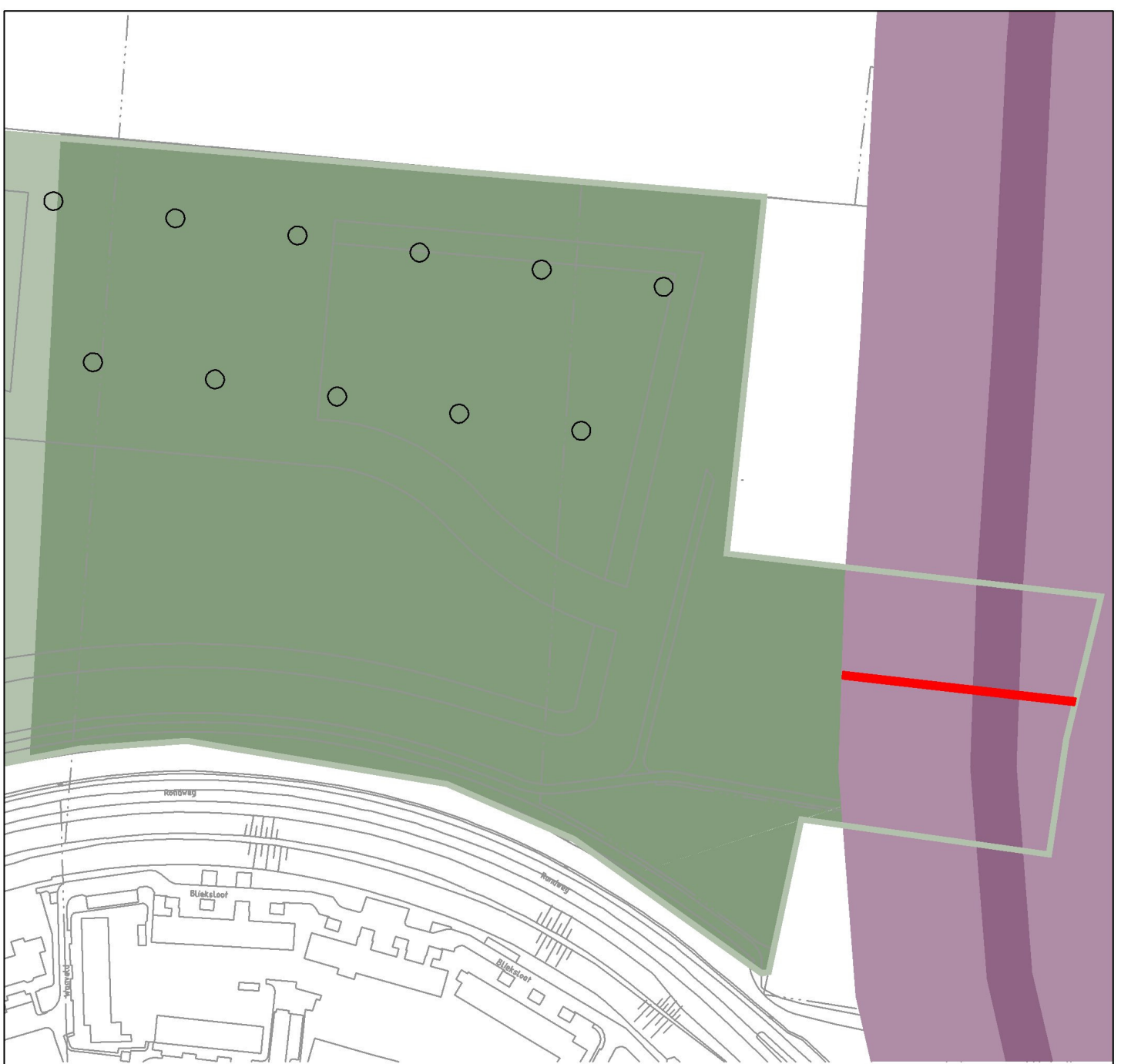
order nr.: 207026

bijlage nr.: 8 in bladen bladnr.:

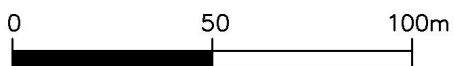
Bijlage 9

Voorstel locatie boringen en proefsleuf

Legenda:

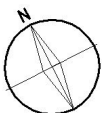
- vermoedelijke tracé limesweg
- zone vermoedelijke locatie limesweg
- plangebied
- hoge archeologische trefkans
- voorstel locatie boringen
- voorstel locatie proefsleuf

project: Bos Nieuw Wulven

opdrachtgever: Dienst Landelijk Gebied

onderdeel: Archeologie

schaal: 1 : 2000

bestek: _____

tekening nr.: wulverbos_arch

wijzigingen: get.: acc.: datum:
 code: datum: H.J.S. 12-07-2006

order nr.: 207026

www.grontmij.nl